

PŘÍSPĚVEK KE VZNIKU INSTITUTU OSVĚTY A NOVINÁŘSTVÍ UNIVERZITY KARLOVY (1960–1965)

MICHAL TOVÁŘEK

A CONTRIBUTION ON THE ORIGINS OF THE INSTITUTE OF PUBLIC EDUCATION AND JOURNALISM OF THE CHARLES UNIVERSITY, 1960–1965

This article first introduces the sources and literature it is based on. This is followed by an outline of the history of courses taught at the Institute of Public Education and Journalism: library science, journalism, and public education. After a description of the circumstances under which the Institute was created, the main part of the study describes the Institute's development in various areas. It covers the space where it was housed, the personnel situation, admissions, the development of the number of graduates, problematic studies in the course of public education, science and research, a reform of academic education, the creation of new departments, and the Institute's library. At the end of the article, the author outlines the Institute's transformation into a Faculty of Public Education and Journalism.

Keywords: Library science – journalism – public education – Charles University – Faculty of Philosophy – Institute of Public Education and Journalism of the Charles University – Faculty of Public Education and Journalism of the Charles University – departments – university studies

DOI: 10.14712/23365730.2025.5

Úvod

Problematika vzniku Institutu osvěty a novinářství Univerzity Karlovy (jeden z předchůdců dnešní Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy) není podrobněji zpracována. Obecné a stručné zachycení dějin Institutu se nachází ve 4. svazku Dějin Univerzity Karlovy v kapitole Fakulta sociálních věd, autorů Barbory Köpplové a Jana Jiráka,¹ o tématu pak v kontextu dějin české žurnalistiky pojednávají také dva články týchž autorů.² Stručná historie Institutu osvěty a novinářství se objevuje v článku k dějinám Fakulty žurnalistiky autora Vladimíra Hudce.³

¹ Barbara KÖPPOVÁ – Jan JIRÁK, *Fakulta sociálních věd*, in: Jan Havránek – Zdeněk Poustka (edd.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, IV, 1918–1990, Praha 1998.

² Barbara KÖPPOVÁ – Jan JIRÁK, *Kontury vývoje vzdělávání českých novinářů*, in: *Dějiny a současnost* 18/5, 1996, s. 10–14; tiž, *Žurnalistika a mediální studia v Česku. Úvahy o historickém vývoji a současné situaci*, in: *Acta Universitatis Carolinae – Studia Territoria* 13/1–2, 2013, s. 53–80, dostupné online: <<https://stuter.fsv.cuni.cz/stuter/article/view/628/562>> (15. 10. 2024).

³ Vladimír HUDEC, *10 let rozvoje výchovy a vzdělávání novinářů*, in: *Sešity novináře*, 16/4, 1982, s. 7–41.

Z hlediska pramenné základny lze vycházet z nezpracovaného fondu Fakulta sociálních věd UK uloženého v Archivu Univerzity Karlovy.⁴ Další důležité prameny poskytují tamtéž fondy Rektorát UK (nezpracovaný)⁵ a Přestavba studia na vysokých školách.⁶ Prameny k dějinám oborů knihovnictví a novinářství se nacházejí ve zpracovaném fondu Akademický senát UK.⁷ I když bylo založení Institutu projednáváno na tehdejším Ministerstvu školství a kultury (dále jen MŠK), nepodařilo se v Národním archivu nalézt příslušné prameny. Důležitým tištěným pramenem jsou seznamy přednášek jednotlivých fakult, které jsou již k dispozici online.⁸

Institut osvěty a novinářství Univerzity Karlovy (dále jen ION UK) zahájil svou činnost dne 1. 9. 1960.⁹ Bylo možno zde studovat 3 obory – knihovnictví a novinářství, které byly převedeny z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy (dále jen FF UK) a nově zřízený obor osvěta.¹⁰ Ten byl chápán jako pedagogika dospělých, od roku 1967 oficiálně jako výchova a vzdělávání dospělých, ve své podstatě ale měl sloužit k přesvědčování společnosti o vlastní pravdě komunistického režimu a dokazování správnosti komunistického výkladu politických a ekonomických poměrů. K tomu směřovala intenzivně rozvíjená osvětová činnost. Výuku zpočátku zajišťovaly čtyři katedry – knihovnictví (jejím vedoucím se stal Jaroslav Drtina¹¹), katedra novinářství (vedoucím se stal Vladimír Klimeš¹²), obě byly převedeny z FF UK, dále katedra marxismu-leninismu,¹³ jejíž vedoucí Blažena Bartáková¹⁴ byla převedena ze zrušené Vysoké školy ruského jazyka a literatury, a nově zřízená katedra osvěty, jejímž vedoucím se stal Vladimír Juřík.¹⁵

Studium knihovnictví na Univerzitě Karlově

Obor knihovnictví vznikl na Univerzitě Karlově (dále jen UK) v roce 1927, kdy byly Ministerstvem školství a národní osvěty zřízeny na FF UK knihovnické kurzy, jejichž účelem bylo „[...] poskytovat odborné vzdělání v knihovnictví vědeckém a administrativním.

⁴ Archiv Univerzity Karlovy (dále jen AUK), fond Fakulta sociálních věd UK (dále jen f. FSV UK).

⁵ AUK, fond Rektorát UK (dále jen f. RUK).

⁶ AUK, fond Přestavba studia na vysokých školách (dále jen f. PSVŠ).

⁷ AUK, fond Akademický senát Univerzity Karlovy 1882–1951 (dále f. AS UK).

⁸ Dostupné online: <https://kramerius.cuni.cz/uk/search?collections=vc:034f9738-6d3f-4243-97a0-b8b4430b04f6&fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAR3TILR26gzpAnCWKAkRlyNYJSnOVBAm97au8-MieTyWyk-9CfOW1mk_Rw_aem_jsiydZNUkhGqI-8NdCihDA> (15. 10. 2024).

⁹ AUK, f. FSV UK, vědecká rada ION UK 1960/1961, kart. č. 1, zápis ze zasedání, 27. 6. 1961.

¹⁰ Osvěta ze sociologického pohledu znamená přinášení, zprostředkování, zpřístupňování a popularizace poznání a cvičení v dovednostech s touto činností souvisejících. Důsledkem osvěty je překonání nezávislé kulturní zaostalosti, v níž nedobrovolně žijí početné skupiny populace. Osvěta je prostředkem kulturní i sociální emancipace. Viz dostupné online: <<https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Osv%C4%9Bta>> (15. 10. 2024). Srov. studii Jan RANDÁK, *Za světlem pokroku a vědecké pravdy! Založení Československé společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí*, in: Posláním historik: pocta prof. Robertu Kvačkoví k 80. narozeninám, Praha 2012, s. 513–524.

¹¹ Doc. PhDr. Jaroslav Drtina, CSc. (16. 8. 1908 – 9. 8. 1967) byl knihovník, bibliograf, historik, pedagog.

¹² Prof. Vladimír Klimeš (1. 7. 1910 – 3. 8. 1983) byl novinář, historik, vysokoškolský pedagog.

¹³ AUK, f. FSV UK, Vědecká rada ION UK 1960/1961, kart. č. 1, zápis ze zasedání, 27. 6. 1961.

¹⁴ Doc. Blažena Bartáková (18. 1. 1910 –?) byla vysokoškolská pedagožka.

¹⁵ Doc. PhDr. Vladimír Juřík, CSc. (7. 3. 1925 – 31. 3. 1992) byl sociolog, kulturolog a vysokoškolský pedagog.

Kurzy jsou o dvou a čtyřech semestrech“.¹⁶ Funkcí ředitele byl pověřen Zdeněk Václav Tobolka.¹⁷

Po válce bylo knihovnictví možno studovat také na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy (dále jen PedF UK),¹⁸ a to od zimního semestru 1947/1948¹⁹ do zimního semestru 1948/1949²⁰ v rámci oboru *Studium lidové výchovy a knihovnictví*. Knihovnictví bylo přednášeno externími učiteli a nebyl ujasněn vztah mezi ním a lidovou výchovou, která navíc neměla ustálenou obsahovou stránku a nebyla připravena jako obor. Toto řešení proto sice přineslo řadu zkušeností, ale nikoli řešení. Studium mělo být rozšířeno na 4 roky, ale jeho koncepce nebyla dostatečně ujasněna. Proto posluchači odcházeli do praxe již po dvou semestrech.²¹ V akademickém roce 1949/1950 bylo vypsáno samostatné dvouleté knihovnické studium.²²

V letním semestru akademického roku 1945 byl na FF UK opět zřízen dvouletý kurz knihovnictví, který znovu vedl Zdeněk Václav Tobolka. Přednášky knihovnických kurzů se nezapočítávaly do studia.²³ Tobolkovy kurzy skončily v letním semestru roku 1949/1950, protože další „*přednášky [...] nebyly schváleny jako nezbytná součást plánovaného studia oboru a byly proto vypuštěny ze seznamu přednášek*“.²⁴

Po jejich ukončení a po zrušení katedry lidové výchovy a knihovnictví PedF UK byl v zimním semestru akademického roku 1950/1951 zřízen v rámci FF UK lektorát knihovnictví,²⁵ jehož vedoucím se stal Jaroslav Drtina. Ustanovením lektorátu byla po předchozím přechodném období studia knihovnictví na PedF UK definitivně realizována myšlenka

¹⁶ AUK, f. AS UK, Knihovnické kurzy 1927–1928, inv. číslo 3463, kart. č. 241. K oboru srov. Jaromír KUBÍČEK, *Dějiny veřejných lidových knihoven v českých zemích*, Brno 2019, s. 169–176 a 242–246.

¹⁷ Doc. PhDr. Zdeněk Václav Tobolka (20. 6. 1874 – 5. 11. 1951) byl český historik, politik a knihovník, zakladatel české knihovnědy. Srov. Martin KUČERA, *Závěrečná ediční poznámka* (Život a dílo Zdeňka V. Tobolky), in: Z. V. Tobolka, *Můj deník z první světové války*, Praha 2008, s. 523–537.

¹⁸ K počátkům Pedagogické fakulty Chrudoš VORLÍČEK, *Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy ve vývoji učitelského vzdělání v Československu*, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis (dále jen AUC-HUCP) 15/2, 1975, s. 53–100; Blanka ZILYNSKÁ, *Fond „Pedagogická fakulta“ v Archivu UK a svědectví archivů o vzniku fakultního sboru PedF*, in: Hledání učitele: škola a vzdělání v proměnách času, Praha 1996, s. 266–292; TÁŽ, *Pedagogická fakulta*, in: Dějiny Univerzity Karlovy, IV, 1918–1990, Praha 1998, s. 511–532.

¹⁹ *Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta UK, Seznam přednášek v zimním běhu 1947–1948*, Praha 1947. Dostupné online: <<https://kramerius.cuni.cz/uk/view/uuid:26e7b742-222e-416d-99b1-332e66831991?page=uuid:47d6ed7c-ea7a-434d-a097-bb64952c6343>> (15. 10. 2024).

²⁰ *Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta UK, Seznam přednášek v zimním semestru 1948/1949*, Praha 1948. Dostupné online: <<https://kramerius.cuni.cz/uk/view/uuid:d6120e2f-5fdc-4d3e-8acb-8d993a96f90a?page=uuid:62c7b465-e812-46d8-8282-07c5766fa12d>> (15. 10. 2024).

²¹ Ivana KÁBRTOVÁ-KMENTOVÁ, *Jaroslav Drtina a jeho význam pro rozvoj knihovnického školství*, diplomová práce, FF UK, Praha 1979, s. 36.

²² *Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta UK, Seznam přednášek ve studijním roce 1949–1950*, Praha 1949. Dostupné online: <<https://kramerius.cuni.cz/uk/view/uuid:528b19f4-5882-4413-b6eb-6a46e38f9caf?page=uuid:e68e91f7-3551-460a-a206-71f2a83eed58>> (15. 10. 2024).

²³ *Univerzita Karlova, Filozofická fakulta UK, Seznam přednášek v letním běhu 1946*, Praha 1946. Dostupné online: <<https://kramerius.cuni.cz/uk/view/uuid:9408d60a-710a-4888-8d61-da9300b3c636?page=uuid:309b1e75-f742-4761-83c4-e8c999501dc5>> (15. 10. 2024).

²⁴ AUK, f. FF UK, osobní složka – Tobolka Zdeněk, inv. č. 740, kart. č. 64, dopis děkana adresovaný Z. Tobolkovi, 19. 9. 1950.

²⁵ Jiří ČEJPEK, *Obor vědeckých informací a knihovnictví – minulost, současnost a zárodky budoucnosti*, in: 40 let katedry vědeckých informací a knihovnictví Filozofické fakulty Univerzity Karlovy: Sborník z konference [Praha 20. 10. 1990], Praha 1991, s. 9–36; TÝŽ, *Trí sondy do padesátiletého vývoje studijního oboru „Informační studia a knihovnictví“*, dostupné online: <<https://oldknihovna.nkp.cz/Nkkr0004/0004135.html>> (2. 10. 2024).

jednotného systému přípravy knihovníků, která se rodila za Protektorátu. Byla také překonána dualita výchovného systému knihovníků.²⁶ Studium na lektorátu bylo pouze dvouleté, přičemž jeho struktura byla rozdělena do tří obsahových bloků – první tvořil společný základ (např. marxismus-leninismus či světový jazyk),²⁷ druhý vlastní knihovnické odborné předměty (např. dějiny a organizace práce v knihovnách), třetí blok představovaly literárněvědné přednášky (např. česká a slovenská literatura).²⁸

Návrh lektorátu přednesený na schůzi fakultní rady Filologické fakulty Univerzity Karlovy²⁹ (dále jen FilF UK) dne 8. 4. 1952 zmínil požadavek, aby byl přeměněn na katedru³⁰ knihovnictví a aby knihovnictví bylo zavedeno jako čtyřleté studium. Fakultní rada s požadavkem projevila souhlas.³¹

Od zimního semestru akademického roku 1952/1953 byl lektorát knihovnictví nahrazen katedrou knihovnictví,³² a byl tak zrovnoprávněn s jinými katedrami fakulty.³³ Studium na FilF UK bylo odborné (neučitelské) a skládalo se ze základního a průvodního předmětu (cyklu). Studium základního předmětu bylo pětileté, končilo obhájením diplomové práce a složením státní zkoušky. Studium průvodního předmětu bylo sedmisemestrové a nebylo zakončeno zvláštní závěrečnou zkouškou. Výjimkou v rozsahu studia bylo studium oborů knihovnictví a novinářství, které bylo zpravidla o jeden rok kratší.

Dne 17. 10. 1952 byl MŠK schválen návrh fakulty na čtyřleté studium knihovnictví³⁴ (které bylo původně dvouleté) jako samostatný obor, který měl být kombinován s průvodním předmětem – literární vědou nebo češtinou (případně slovenštinou).³⁵ Na základě schůze lektorátu knihovnictví dne 28. 10. 1952 byla v akademickém roce 1952/1953 realizována kombinace předmětů knihovnictví a čeština (slovenština).³⁶

O tehdejším stavu na lektorátu svědčí zápis ze schůze fakultní rady FilF UK dne 8. 7. 1952: „*trpí nedostatkem interních sil. Prakticky je tam s. Drtina sám [...]. Hlavní věci však je nedostatek interních kádřů. Tuto otázku však musí řešit sám lektorát*

²⁶ Vzdělávání knihovníků dosud probíhalo vedle formy knihovnických kurzů na UK také na Státní knihovnické škole založené v roce 1920, což vedlo k četným diskuzím. Viz I. KÁBRTOVÁ-KMENTOVÁ, *Jaroslav Drtina a jeho význam pro rozvoj knihovnického školství*, s. 27n.

²⁷ K charakteru „společného základu“ tehdejšího studia srov. Jiří PULEC – Pavel URBÁŠEK, *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech 1945–1969*, Olomouc 2012, s. 162–163 a 217–220.

²⁸ I. KÁBRTOVÁ-KMENTOVÁ, *Jaroslav Drtina a jeho význam*, s. 51.

²⁹ Filozofická fakulta byla v roce 1952 rozdělena na dvě samostatné fakulty – Filozoficko-historickou a Filologickou, které se opět sloučily v roce 1959. Srov. Josef PETRÁŇ, *Filozofové dělají revoluci: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy během komunistického experimentu (1948–1968–1989)*, Praha 2015, s. 169–197 a 264–279. Fakultní rada byla nově zavedeným orgánem vysokých škol dle § 13 zákona č. 58/1950 Sb. o vysokých školách. Fakultní rada měla rozhodovat o zásadních pedagogických, vědeckých nebo uměleckých, správních a hospodářských věcech fakulty. Předsedal jí děkan.

³⁰ V roce 1950 vstoupily do života na vysokých školách dle § 15 zákona č. 58/1950 sb., o vysokých školách nové organizační jednotky fakult, tj. katedry, jež nahradily dosavadní fakultní ústavy, semináře či stolice, které vedl určitý profesor. Katedry byly zamýšleny jako nástroje kolektivní spolupráce celých vědních oborů, proto byly mnohem rozsáhlejší než výše uvedené dřívější administrativní jednotky. Katedry sdružovaly akademiky a vědecké pracovníky téhož vědního oboru, popřípadě velmi příbuzných oblastí. Srov. k tomu Jakub JAREŠ, *Dějiny vysokého školství v Československu po roce 1945*, AUC-HUCP 52/1, 2012, s. 13–23, zde s. 21–23.

³¹ AUK, f. FF UK, kart. č. 224, Zápis ze schůze Fakultní rady Filologické fakulty, 8. 4. 1952.

³² AUK, f. RUK, spis. znak AI/3, 1952, Rozdělení a obsazení kateder ve studijním roce 1952/53, 25. 9. 1952.

³³ *40 let katedry vědeckých informací a knihovnictví Filozofické fakulty Univerzity Karlovy: konference, Praha 20. 10. 1990: sborník*, Praha 1991, s. 10.

³⁴ *Studium knihovnictví, učební plán*, in: *Věstník ministerstva školství a osvěty*, VIII, sešit 32, 20. 11. 1952, s. 414.

³⁵ AUK, f. FF UK, kart. č. 223, Zápis ze schůze fakultní rady Filologické fakulty konané dne 28. 10. 1952.

³⁶ AUK, f. FF UK, kart. č. 234, Realizace studijního plánu pro školní rok 1952/1953, 1952.

knihovnictví [...].³⁷ K 1. 11. 1952 se katedra skládala pouze z vedoucího Jaroslava Drtiny a čtyř externích vyučujících, kteří přednášeli pro 36 posluchačů.³⁸

Od zimního semestru akademického roku 1953/1954 bylo knihovnictví doplněno o novinářství a vznikla tak katedra knihovnictví a novinářství. Vedoucím katedry byl jmenován Jaroslav Drtina. Studovalo se řádně (59 posluchačů) i dálkově (15 posluchačů). Od 1. 9. 1953 studovali již všichni dle pětiletého plánu.³⁹

Zavedením dálkového studia v akademickém roce 1953/1954 byla dána možnost „všem, kteří se osvědčili v praxi, aby si doplnili a rozšířili své vzdělání a nabyli tak plné odborné kvalifikace. Význam konstituování dálkového a ostatních forem studia vyplýval také se skutečností, že Jaroslav Drtina se stal proděkanem a tím členem nejvyšších orgánů fakulty i univerzity.“⁴⁰ V roce 1955 byl Jaroslav Drtina navíc ustanoven docentem, když předtím obhájil kandidátskou práci a získal titul CSc.⁴¹

Na FilF UK měly dle tehdejší koncepce přibývat vedle filologických také další obory. Rozšířením délky knihovnického a zavedením novinářského studia, které mělo otevřít dva ročníky – dále stálým postupným přibýváním ročníků dálkového studia knihovnictví a novinářství – by tyto praktické obory daleko přesáhly počtem posluchačů obory filologického studia.⁴²

Základem studia knihovnictví byly technické knihovnické disciplíny, dějiny písma, knihy a tisku, česká, ruská a ostatní světová literatura, dětská literatura a další předměty.⁴³ Již od samého vzniku knihovnictví jako specifického oboru v období Československé republiky bylo poukazováno na nutnost integrace pedagogických a rovněž psychologických teoretických východisek do systému přípravy knihovníků, především se zaměřením na psychologii četby, čtenáře a knihy. Akcentována byla výchovně vzdělávací role knihoven, jejíž naplnění vyžadovalo dostatečnou teoretickou a metodickou přípravu budoucích pracovníků v oblasti knihovnictví. Nejpozději od začátku 50. let byly proto do příslušných studijních plánů zařazovány předměty rozvíjející uvedená témata (např. Práce se čtenářem⁴⁴). Předměty Psychologie čtenáře či Pedagogická psychologie představovaly pro studenty mimořádnou příležitost rozvoje pedagogicko-psychologických znalostí.⁴⁵

Katedra se i nadále potýkala s nedostatkem pracovních sil, jak konstatuje zpráva z 1. 7. 1955: „Katedra [...] potřebuje personálního doplnění. Malý počet interních sil se obětavě stará o koordinaci práce s externími silami nebo silami jiných oborů při výuce nejen interních posluchačů, ale i značného počtu externích posluchačů.“⁴⁶

³⁷ AUK, f. FF UK, kart. č. 236, Zápis ze schůze fakultní rady Filologické fakulty dne 8. 7. 1952.

³⁸ AUK, f. FF UK, kart. č. 255, Výkaz o katedrách vysokých škol, 1. 11. 1952.

³⁹ AUK, f. FF UK, kart. č. 246, dálkové studium, dopis děkanátu adresovaný Ministerstvu školství, 10. 10. 1953.

⁴⁰ I. KÁBRTOVÁ-KMENTOVÁ, *Jaroslav Drtina a jeho význam pro rozvoj knihovnického školství*, s. 61.

⁴¹ J. PETRÁŇ, *Filozofové dělají revoluci*, s. 185.

⁴² AUK, f. FF UK, kart. č. 245, Zpráva o činnosti fakulty za školní rok 1953/54, 21. 6. 1954.

⁴³ *Universita Karlova. Informace o studiu*, SPN, Praha [1956], s. 62.

⁴⁴ *Universita Karlova, Filozofická fakulta UK, Seznam přednášek, akademický rok 1951/1952*, Praha 1951. Dostupné online: <<https://kramerius.cuni.cz/uk/view/uuid:9a4320d5-7b50-4750-ab2a-b10dd17ede09?page=uuid:f23dc9cd-fc29-4df9-8bbf-af1061ff9261>> (21. 6. 2023).

⁴⁵ Michal ŠERÁK, *František Hyhlík a jeho přínos ke konstituování pedagogiky dospělých v Československu*, *Acta Andragogica* 6, 2018, s. 93–108, zde s. 99, dostupné online: <https://admin.archiv-psychologie.cz/uploads/7_František_Hyhlík_a_jeho_přínos_ke_konstituování_pedagogiky_dospělých_v_Ceskoslovensku_2018_Michal_Serak_7f66c350ea.pdf> (15. 10. 2024).

⁴⁶ AUK, f. FF UK, kart. č. 255, Zpráva o školním roce 1954/1955, 22. 5. 1955.

V roce 1956 se od katedry oddělil novinářský směr, který byl začleněn do samostatné katedry. V tomto roce také úspěšně dokončilo prvních 13 studentů řádné pětileté studium složením státních zkoušek a obhajobou diplomové práce. Jeden ze studentů svá studia popisuje takto: „*Léta v Praze na katedře byla v mnohém průkopnická, zejména v rozšiřujícím se obsahu studia, v probíjování pojmu knihovnictví mezi tradičními obory, v dravém působení posluchačů mladého oboru i mimo katedru [...]*“.⁴⁷

Akademický rok 1956/1957 byl zatěžkávací zkouškou v práci samostatné katedry knihovnictví, neboť poprvé v historii katedry byla výuka realizována v pěti ročních řádného studia a rovněž ve všech pěti ročnících dálkového studia. Katedra měla v tomto akademickém roce celkem 175 posluchačů (94 řádných a 81 dálkových) a musela zvládnout výuku a ostatní činnost při nedostatečném počtu pedagogických sil a naprosto nevhodném materiálním vybavení.⁴⁸ Osamostatnění katedry umožnilo na druhou stranu diferenciaci studijních profilů posluchačů ve dvou směrech – vedle stávajícího studia knihovnictví a češtiny případně slovenštiny přibyla kombinace knihovnictví a technologie.⁴⁹ V rámci směru technologie byly vyučovány např. předměty hutnictví, hornictví, energetika či strojírenství.⁵⁰ Zavedení kombinace s oborem technologie, který byl studován v šesti semestrech, překvapí dnešního badatele svojí vzdáleností od knihovnické praxe, ale jak praví chápavě autorka v 70. letech: „*pomáhalo to řešit rozpor s potřebami společnosti*“.⁵¹

Období vytváření základů katedry bylo dovršeno společnou účastí a vystoupením české a slovenské katedry na mezinárodní konferenci socialistických zemí o vysokoškolském vzdělání knihovníků v roce 1958 v Praze.⁵²

Na počátku akademického roku 1959/1960 zavedla katedra knihovnictví vedle literárního a technického zaměření také zaměření biologické, které se studovalo na Pedagogickém institutu v Praze.⁵³ V roce 1960 byla katedra převedena na ION UK, kde se pod vlivem rozvíjejících se nových společenských a vědních souvislostí pozvolna měnilo i pojetí studijního oboru knihovnictví, jehož těžiště se přesouvalo z tradiční a úzce pojímané teorie knihovnictví do obecnějších polí vědecko-informační komunikace.⁵⁴

⁴⁷ Ota JIROUŠEK, *První absolventi pětiletého studia knihovnictví na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, 1951–1956*, Brno 1983, s. 3.

⁴⁸ AUK, f. FF UK, kart. č. 279, Zpráva o činnosti katedry knihovnictví ve školním roce 1956/1957, 25. 6. 1957.

⁴⁹ I. KÁBRTOVÁ-KMENTOVÁ, *Jaroslav Drtina a jeho význam pro rozvoj knihovnického školství*, s. 11.

⁵⁰ *Univerzita Karlova, Filozofická fakulta UK, Seznam přednášek 1959/1960*, Praha 1959. Dostupné online: <<https://kramerius.uni.cz/uk/view/uuid:97e380de-d4f9-44b5-9425-c4d7d9832e37?page=uuid:43354cc3-7736-40bf-b9ca-b09459779f64>> (15. 10. 2024).

⁵¹ I. KÁBRTOVÁ-KMENTOVÁ, *Jaroslav Drtina a jeho význam pro rozvoj knihovnického školství*, s. 61.

⁵² Tamtéž, s. 62.

⁵³ J. KUBÍČEK, *Dějiny veřejných lidových knihoven v českých zemích*, s. 243. K pedagogickým institutům viz Karel KONEČNÝ, *Pedagogický institut v Olomouci (1959–1964). Nástin vývoje – kurikulum – osobnosti*, Civilia 14/2, 2023, s. 20–65; Sylva SKLENÁŘOVÁ, *Pedagogický institut. Jeden z pokusů o vzdělávání učitelů (1959–1964)*, Hradec Králové 2010; B. ZILYNSKÁ, *Pedagogická fakulta*, s. 525–526; Václav KOVÁŘÍČEK, *Vzdělávání učitelů základních škol v českých zemích v letech 1959–1964. Období pedagogických institutů*, Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Paedagogica, Paedagogica 8, 1987, s. 89–122.

⁵⁴ Jiří KÁBRT, *Pedagogicko-psychologická problematika ve vývoji výchovy vědeckoinformačních pracovníků*, in: *Erat unus cantor bonus: sborník pedagogických a psychologických studií a vzpomínek k 65. narozeninám prof. RNDr. Františka Hyhlíka*, Praha 1970, s. 22–28, zde s. 27.

Studium novinářství na Univerzitě Karlově

Za první pokus o české žurnalistické vzdělávání lze patrně označit snahu Českého učení pro politické vědy v Praze, kdy byly v akademickém roce 1913/1914 ke stálému cyklu přednášek pro žurnalisty pořádány doplňkové kurzy o autorském a tiskovém právu, o dějinách žurnalistiky, o charakteru novin, o novinářské technice a organizaci zpravodajství, o světovém zpravodajství a o administraci, inzerci a reklamě. Ke kurzu patřila ještě rétorika a exkurze.⁵⁵

Na UK se úvahy o žurnalistickém vzdělávání objevily v roce 1921, kdy Ministerstvo školství a osvěty požádalo profesorský sbor UK, aby zaujal stanovisko k organizačnímu řádu a učební osnově „českého učení novinářského“, které z uložení Ministerstva vypracoval Josef Gruber: „*Profesorský sbor vítá myšlenku a záměr Ministerstva, aby při Karlově universitě bylo zřízeno novinářské učení, které by novinářům z povolání a těm, kdož si chtějí zvoliti novinářství za své povolání, poskytovalo jistou zásobu odborných vědomostí způsobem vědeckým [...].*“⁵⁶ Akademický senát UK se k záměru sice vyjádřil pozitivně: „*Souhlasí s tím, aby zřízeno bylo novinářské učení, jak jeho organizaci navrhl prof. Gruber,*“⁵⁷ připomněl však zároveň že, „*kdyby mělo býti připojeno ke Karlově universitě, že by se tak mohlo státi pouze cestou zákona. Kdyby mělo být novinářské učení samostatnou institucí s autonomním statutem, šlo by vlastně o zřízení nové fakulty. Zřízení nové fakulty však ve smyslu zákona nedávno projednaného oběma sněmovnami je možné pouze cestou zákona.*“⁵⁸ Rektor byl názoru, že by mělo vzniknout „samostatné učení novinářské“ nebo by měly být zřízeny „*příslušné stolice, docentury, lektoráty a semináře na fakultě právnické a filozofické a organizovat přednášky tak, aby umožnily soustavné studium novinářství na Karlově universitě*“.⁵⁹

Prvním vysokoškolským pracovištěm neuniverzitní povahy, které v českém prostředí vzniklo s podporou státu a s úkolem systematicky se věnovat vzdělávání novinářů, se stala Svobodná škola politických nauk založená v roce 1928. Původně byla zamýšlena jako ústav pro vzdělávání novinářů s dvouletým studijním programem, záběr její činnosti byl ale rozšířen i o politickou vědu. Témata přednášek byla rozmanitá, např. sociologie novinářství, literatura a kritika v novinách, principy novinářství a novinářské zpravodajství. Přednášky se konaly v češtině a němčině a ústav vydával vlastní měsíčník Časopis Svobodné školy politických nauk v Praze. Přednášky na Svobodné škole vedla řada významných osobností, mezi jinými i ti, kteří se zasazovali o vznik „novinovědy“, např. Oskar Butter,⁶⁰ Emanuel Chalupný⁶¹ nebo Inocenc A. Bláha.⁶² V roce 1938 se začalo uvažovat o reorganizaci

⁵⁵ B. KÖPPOVÁ – J. JIRÁK, *Kontury vývoje vzdělávání českých novinářů*, s. 11.

⁵⁶ AUK, f. Akademický senát Univerzity Karlovy, zřízení Českého učení novinářského 1921, inv. č. 782, kart. č. 55.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ PhDr. Oskar Butter (25. 1. 1886 – 17. 1. 1943) byl diplomat, novinář, publicista, vydavatel, redaktor a překladatel literatury.

⁶¹ JUDr. Emanuel Chalupný (14. 12. 1879 – 27. 5. 1958) byl český pedagog, advokát, sociolog, spisovatel, jazykovědec. Srov. k němu Josef ZUMR (ed.), *Emanuel Chalupný, česká kultura, česká sociologie a Tábor: sborník příspěvků ze stejnojmenného symposia, konaného ve dnech 2.–3. října 1998 v Táboře*, Praha 1999.

⁶² Prof. PhDr. Inocenc Arnošt Bláha (28. 7. 1879 – 25. 4. 1960) byl sociolog, filosof, pedagog, psycholog, politolog a kulturolog. Srov. B. KÖPPOVÁ – J. JIRÁK, *Žurnalistika a mediální studia v Česku*, s. 68.

Svobodné školy s prodloužením studia na čtyři roky a s jejím přiřazením k tehdejší Vysoké obchodní škole.⁶³ K reformě však již nedošlo vzhledem k uzavření vysokých škol dne 17. 11. 1939.⁶⁴

Po roce 1945 bylo vysokoškolské studium novinářství zavedeno na nově vzniklé Vysoké škole politické a sociální v Praze,⁶⁵ která se členila na tři fakulty: Politickou (zahrnující i studium diplomacie a konzulárních věcí), Novinářskou a Sociální.⁶⁶ Na Novinářské fakultě byla v prvních dvou letech studia vyučována obecná sociologie, sociální stratifikace, sociální politika, sociální psychologie a veřejné mínění.⁶⁷ V roce 1949 byla tato instituce přebudována na Vysokou školu politických a hospodářských věd (dále jen VŠPHV),⁶⁸ kde již neexistovala samostatná Fakulta novinářství, ale jen novinářský směr na Fakultě politických nauk.⁶⁹ Novinářské disciplíny byly značně zredukovány. Na FF UK byl od letního semestru 1946 vypsán kurz „Vybrané kapitoly z dějin české žurnalistiky“, který lektoroval Jaromír Malý.⁷⁰

Další změna nastala v roce 1953, kdy byl zřízen Novinářský studijní ústav v Praze a v roce 1955 i v Bratislavě. V těchto ústavech se soustřeďovalo vědecké bádání a literatura z oboru žurnalistiky. Při Vysoké stranické škole při ÚV KSČ (později Vysoká škola politic-

⁶³ Vysoká škola obchodní v Praze vznikla v roce 1919, v roce 1929 se stala součástí ČVUT. Její činnost byla obnovena v roce 1945. Po komunistickém převratu v roce 1948 proběhly čistky mezi učiteli i studenty a VŠO byla přejmenována na Vysokou školu věd hospodářských (VŠVH). V roce 1949 byla škola zrušena. Veronika KNOTKOVÁ, *Vysoká škola politická a sociální v Praze, 1945–1949 (1952)*, Pražský sborník historický 43, 2015, s. 363–380.

⁶⁴ V. HUDEC, *10 let rozvoje výchovy a vzdělávání novinářů*, s. 12.

⁶⁵ Vysoká škola politická a sociální (VŠPS) byla zřízena dekretem prezidenta republiky z 26. 10. 1945 jako čtyřletá státní vysoká škola, první skutečná sociálněvědní vysoká škola v Československu (VŠPS přitom volně navazovala na meziválečnou Svobodnou školu politických nauk v Praze, která však neměla status vysoké školy). Dekret dostupný online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-140>> (15. 10. 2024). Dále pak *Vládní nařízení ze dne 21. prosince 1945, kterým se vydává statut Vysoké školy politické a sociální v Praze*, dostupné online: <<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/12693/1/2/narizeni-c-9-1946-sb-kterym-se-vydava-statut-vysoke-skoly-politicke-a-socialni-v-praze/narizeni-c-9-1946-sb-kterym-se-vydava-statut-vysoke-skoly-politicke-a-socialni-v-praze>> (15. 10. 2024).

⁶⁶ *Vládní nařízení ze dne 21. 12. 1945, kterým se vydává statut Vysoké školy politické a sociální*, dostupné online: <<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/12693/1/2/narizeni-c-9-1946-sb-kterym-se-vydava-statut-vysoke-skoly-politicke-a-socialni-v-praze/narizeni-c-9-1946-sb-kterym-se-vydava-statut-vysoke-skoly-politicke-a-socialni-v-praze>> (15. 10. 2024).

⁶⁷ *Vysoká škola politická a sociální v Praze (1946–1949)*, dostupné online: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Vysok%C3%A1_%C5%A1kola_politick%C3%A1_a_soci%C3%A1ln%C3%AD_v_Praze> (15. 10. 2024).

⁶⁸ Vysoká škola politických a hospodářských věd existovala v letech 1949–1953 jako škola určená k výchově kadrů a technokracie nového režimu, již byli rekrutováni i z dělnických kurzů. Ke škole např. Markéta DEVÁTÁ – Doubravka OLŠÁKOVÁ, *Vysoká škola politických a hospodářských věd (1949–1953): počátky marxistického vysokého školství*, in: Markéta Devátá – Doubravka Olšáková – Vítězslav Sommer – Peter Dinuš, *Vědní koncepce KSČ a její institucionalizace po roce 1948*, Praha 2010, s. 159–212.

⁶⁹ *Zákon ze dne 11. 10. 1949 o zřízení vysoké školy politických a hospodářských věd v Praze*, dostupné online: <https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0356_00.htm> (15. 10. 2024). K dějinám žurnalistiky např. Pavel JANOUŠEK – Petr ČERNÉJ – Blahoslav DOKOUPIL – Pavel JANÁČEK – Vladimír KRIVÁNEK – Jiřina TÁBORSKÁ – Alena ŠIDÁKOVÁ FIALOVÁ, *Dějiny české literatury 1945–1989, II, 1948–1958*, Praha 2007, s. 443–472; Petr BEDNÁŘÍK – Jan JIRÁK – Barbara KÖPPOVÁ, *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*, Praha 2011, s. 277–316.

⁷⁰ PhDr. Jaromír Malý (14. 3. 1885 – 28. 10. 1955) byl český regionalista, knihovník, redaktor, kulturní historik, pedagog, sběratel.

ká ÚV KSČ),⁷¹ jež vznikla v roce 1953, byla rovněž vybudována katedra novinářství, která měla kromě tříletého studia i jednoletý zvláštní kurz pro novináře-komunisty. Po několika letech však tato katedra zanikla.⁷²

Vládním nařízením č. 40/1952 byla VŠPHV zrušena a její jednotlivé fakulty se buď osamostatnily (např. hospodářská fakulta VŠPHV se stala základem Vysoké školy ekonomické v Praze), nebo byly začleněny do již stávajících vysokoškolských institucí. Fakulta společenských nauk zrušené VŠPHV byla včleněna do Filozoficko-historické fakulty UK. Na FilF UK přešli studenti novinářství, jak je patrné ze zápisu z 28. 4. 1953, kdy na dotaz o otázce novinářství děkan odpověděl, „že ještě tato věc není definitivně projednána, letos však pravděpodobně budou jen ročníky, které k nám přejdou, a teprve příští rok by bylo při fakultě otevřeno novinářství jako obor v širším slova smyslu“.⁷³

Dne 18. 6. 1953 se konala porada o studiu novinářství za předsednictví děkana fakulty Bohumila Havránka a zástupců svazu novinářů. Za FilF byl přítomen Jaroslav Drtina. Byly projednány otázky týkající se ustavení studia novinářství, a to jak studia řádného, tak i dálkového. Za tímto účelem byla vytvořena subkomise, která měla za úkol vypracovat návrh na řádné pětileté studium.⁷⁴

V akademickém roce 1953/1954 byl obor novinářství začleněn do katedry knihovnictví a novinářství v rámci FilF UK.⁷⁵ Jednalo se o provizorní řešení – novinářství mělo být po dostatečném personálním vybavení osamostatněno jako katedra. Nové dvouoborové studium bylo koncipováno v kombinaci „novinářství-čeština“. Z obsahové náplně byl značně vytěsňen zřetel k ekonomické a sociální problematice a výrazně začaly převládat disciplíny literární filologické, historické a filozofické. Spojení teoretického studia s praxí byla věnována malá pozornost.⁷⁶

Počátkem akademického roku 1953/1954 bylo zřízeno dálkové studium novinářství, kam bylo přijato 34 posluchačů.⁷⁷ V denním studiu bylo v akademickém roce 1954/1955 zapsáno celkem 24 posluchačů (první ročník 11 a druhý ročník 13)⁷⁸ a do I. ročníku dálkového studia bylo přijato 30 posluchačů (ze 120 uchazečů).⁷⁹ K 1. 9. 1956 mělo v dálkovém a denním studiu studovat kolem 100 posluchačů. Počet vysokoškoláků z celkového počtu žurnalistů dosahoval v ČSSR v roce 1956 kolem 25 %.⁸⁰

Studium novinářství bylo pětileté. Jeho základ tvořilo studium češtiny (respektive slovenštiny), dějin, dějin novinářství, ruské a světové literatury, hospodářského zeměpisu a odborných disciplín seznamujících s prací tisku. Studium vyžadovalo široké zájmy o kulturní, politické a hospodářské dění.⁸¹ Obor byl více orientován na výuku dálkových

⁷¹ K této vysoké škole více viz Peter DINNUS, *Vysoká škola politická ÚV KSČ*, in: *Studia politica slovacae: časopis pre politické vedy, najnovšie politické dejiny a mezinárodné vzťahy*, 1/2, Bratislava 2008, s. 14–32, dostupné online: <https://www.sav.sk/journals/uploads/04101140SPS_2_2008_P%20%20Dinus.pdf> (21. 6. 2023).

⁷² V. HUDEC, *10 let rozvoje výchovy a vzdělávání novinářů*, s. 13.

⁷³ AUK, f. FF UK, Vědecká rada FilF, kart. č. 233, Zápis ze zasedání 28. 4. 1953.

⁷⁴ AUK, f. FF UK, kart. č. 224, Studium novinářství na Filologické fakultě, 12. 6. 1953.

⁷⁵ V. HUDEC, *10 let rozvoje výchovy a vzdělávání novinářů*, s. 13.

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ AUK, f. FF UK, kart. č. 246, dálkové studium, dopis děkanátu adresovaný Ministerstvu školství, 10. 10. 1953.

⁷⁸ AUK, f. FF UK, kart. č. 260, Výroční zpráva novinářského studia na Filologické fakultě UK, 2. 6. 1955.

⁷⁹ AUK, f. FF UK, kart. č. 255, dopis katedry knihovnictví a novinářství adresovaný děkanátu Filologické fakulty, 28. 6. 1955.

⁸⁰ V. HUDEC, *10 let rozvoje výchovy a vzdělávání novinářů*, s. 14.

⁸¹ *Universita Karlova. Informace o studiu*, Praha [1956], s. 62.

posluchačů.⁸² Výuku novinářských předmětů, kterých bylo v učebním plánu velmi málo a v omezeném časovém rozsahu, měli na starosti většinou žurnalisté z praxe jako externisté. Přednášeli převážně bez jakékoli pevnější osnovy na základě svých empirických znalostí. Teprve později se začala rozvíjet v ucelenější koncepci výuka dějin novinářství (hlavně zásluhou Vladimíra Klimeše) a ta se stala na dlouhou dobu v celém studiu dominující. Vedle ní se postupně v druhé polovině padesátých let začala stabilizovat také výuka teorie novinářských žánrů a postupně i další disciplíny.⁸³

Dle Vladimíra Klimeše měla být koncepce studia následující: „*Na novinářské katedře budou vychováváni pouze ti novináři, kteří budou tvořit tzv. základní a novinářské kádry, to jest zpravodajové (domácí i zahraniční), komentátoři, autoři politických článků, pracovníci redakčních politických sekretariátů apod., zatímco pracovníci odborných rubrik budou přicházet do redakcí z jiných vysokých škol a bude jim umožněno ve zvláštních kursech, aby získali dodatečně znalosti základních odborných novinářských předmětů, pokud se budou týkat jejich práce.*“⁸⁴ Katedra měla rovněž za úkol „*vychovávat své posluchače tak, aby absolvent tohoto studia při vstupu do redakce byl a cítil se politickým funkcionářem, jehož hlavním úkolem je publicisticky působit jako agitátor, propagátor a organizátor ve službách budování socialismu v naší vlasti.*“⁸⁵ Personální zajištění bylo v té době zcela nedostatečné, jak konstatuje zpráva z 1. 7. 1955: „*Doplňování dalších ročníků posluchačů bude vyžadovat další doplňování interních a externích sil.*“⁸⁶

Významným mezníkem byl vznik samostatné katedry novinářství, pro jejíž zřízení hovořilo více argumentů. Tehdejší stav, kdy bylo studium novinářství dočasně přiřčeno jako zvláštní směr ke katedře knihovnictví, byl již nevyhovující. Jednalo se o dva zcela odlišné obory. Výchova příštích novinářů se měla opírat o seriózní badatelskou práci, jejímž střediskem se měla stát samostatná novinářská katedra, navíc počet posluchačů novinářství rostl.⁸⁷

Fakultní rada FilF UK se na svém zasedání dne 1. 3. 1956 jednomyslně usnesla, že obnoví návrh na zřízení katedry novinářství, který byl již jednou fakultní radou schválen dne 26. 5. 1955 a předložen prostřednictvím rektorátu UK Ministerstvu školství.⁸⁸

Na schůzi dne 6. 10. 1956 se kolektiv interních pracovníků novinářského směru katedry knihovnictví a novinářství usnesl navrhnout fakultní radě, aby v duchu nového vysokoškolského zákona, který rozšířil pravomoc rektora o právo zřizovat katedry, připomněla rektorovi návrh na zřízení katedry novinářství, který již byl rektorem a univerzitní radou doporučen ministerstvu školství. Pracovníci novinářského směru se proto obrátili na fakultní radu, aby požádala rektora, aby zřídil katedru ze své pravomoci.⁸⁹

Samostatná katedra novinářství byla nakonec zřízena ke dni 1. 12. 1956. Stala se jednou z prvních kateder v „lidově demokratických státech“ a také první katedrou v republice, která zavedla dálkové a v roce 1959 také nástavbové studium.⁹⁰ Vedoucím katedry byl usta-

⁸² AUK, f. FF UK, kart. č. 273, dopis katedry novinářství adresovaný děkanství Filologické fakulty, 12. 1. 1956.
⁸³ V. HUDEC, *10 let rozvoje výchovy a vzdělávání novinářů*, s. 13.

⁸⁴ AUK, f. FF UK, kart. č. 268, Připomínky ke studiu novinářství na Filologické fakultě (1956).

⁸⁵ AUK, f. FF UK, kart. č. 315, Náměty k přestavbě studia novinářství ve smyslu přiblížení praxi, 6. 1. 1960.

⁸⁶ AUK, f. FF UK, kart. č. 315, Zpráva o školním roce 1954/1955, 22. 5. 1955.

⁸⁷ AUK, f. FF UK, kart. č. 273, Návrh na zřízení katedry novinářství, 12. 3. 1956.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ AUK, f. FF UK, kart. č. 273, dopis směru katedry děkanátu Filologické fakulty, 10. 10. 1956.

⁹⁰ AUK, f. FSV UK, spis. znak AIII/3, 1962, kart. č. 7, Zápis ze schůze katedry novinářství, 2. 10. 1962.

noven Vladimír Klimeš, který na katedře působil externě již od zimního semestru školního roku 1954/1955 a již v roce 1954 se na FilF UK habilitoval.⁹¹ Jeho zástupcem byl ustanoven odborný asistent Karel Štorkán⁹² a tajemníkem asistent Miroslav Hlaváč. Dalšími členy katedry se stali František Jílek,⁹³ který však současně zůstával členem katedry českého jazyka, dále odborní asistenti Václav Růt,⁹⁴ Jiří Čutka⁹⁵ a Vladimír Kalina,⁹⁶ aspirant.⁹⁷

V akademickém roce 1957/1958 se uzavřel na oboru novinářství první úplný pětiletý cyklus, na jehož konci první absolventi obhájili své diplomové práce a podrobili se předepsaným závěrečným státním zkouškám, v denním a dálkovém studiu jich bylo celkem 24. V tomto akademickém roce bylo zapsáno 65 řádných a 74 dálkových posluchačů. Tento akademický rok byl zároveň do určité míry mezníkem ve vývoji tohoto studia, neboť právě v tomto roce se katedra novinářství na svých zasedáních systematicky zabývala dosavadními zkušenostmi a snažila se v nich najít poučení pro svou další výchovnou a vědeckou práci.⁹⁸ V tomto akademickém roce byl také zaveden v prvním ročníku nový studijní plán, podle něhož byla zavedena trvalá praxe v redakcích v rozsahu tří dnů v týdnu, zároveň byla zavedena výuka jazyků do prvních dvou ročníků.

Dle výnosu MŠK ze dne 17. 2. 1958 měli být do studia přijímáni pouze uchazeči, kteří prošli minimálně jednoletou redakční praxí.⁹⁹ „*poněvadž je třeba zajistit lepší praktickou přípravu uchazečů o studium novinářství, stanoví ministerstvo školství a kultury [...], že na tento obor mohou být přijímáni jen uchazeči, kteří osvědčili předpoklady pro novinářství při nejméně jednoroční praxi v novinách*“.¹⁰⁰

Zatímco v akademickém roce 1957/1958 byl celkový počet studujících v denním studiu 61, v akademickém roce 1960/1961 stoupl na 77.¹⁰¹ Jak již bylo zmíněno, kromě řádného studia probíhalo od vzniku katedry také dálkové studium, jehož význam naznačují dvě fakta: vysoký celkový počet studujících – 86 a průměrný prospěch 1,84. To znamenalo, že počet dálkové studujících převyšoval v této době počet denních posluchačů. Možnosti pro vysokoškolské studium se v roce 1959 dále rozšířily, když vzniklo nástavbové dálkové studium pro absolventy jiných vysokých škol, jež bylo dvouleté a zahrnovalo novinářské předměty.¹⁰²

Stav katedry na počátku roku 1960 nebyl nicméně (jak dokládá záznam ze schůze katedry) ideální: „*příčiny nedostatečné stabilizace katedry jsou vnější a budou trvat, pokud ve vrcholném orgánu, tj. Svazu novinářů,*¹⁰³ *existují úvahy, zda tato katedra má budoucnost.*

⁹¹ J. PETRÁŇ, *Filozofové dělají revoluci*, s. 185.

⁹² Doc. RSDr. Karel Štorkán, CSc. (5. 5. 1923 – 12. 4. 2007) byl spisovatel a scenárista, v letech 1973–1976 proděkan Fakulty žurnalistiky.

⁹³ Prof. PhDr. František Jílek-Oberpfalcer (9. 8. 1890 – 6. 3. 1973) byl pedagog, jazykovědec, redaktor časopisu *Naše řeč*.

⁹⁴ PhDr. Václav Růt (23. 1. 1908 – 14. 12. 1958) byl odborný asistent dějin světových literatur a české literatury, rozhlasový publicista, kritik a režisér.

⁹⁵ Jiří Čutka (6. 1. 1930 – 11. 5. 1993) byl vědecký pracovník, asistent oboru dějiny české literatury.

⁹⁶ Prof. PhDr. Vladimír Kalina (29. 3. 1927 – 5. 10. 1995) byl dramaturg, spisovatel, novinář a scenárista.

⁹⁷ AUK, f. FF UK, kart. č. 279, Zpráva o činnosti katedry novinářství ve školním roce 1956/1957, 24. 6. 1957.

⁹⁸ AUK, f. FF UK, kart. č. 292, Zpráva o činnosti katedry novinářství, 16. 6. 1958.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ AUK, f. FF UK, kart. č. 311, Přijímání uchazečů na studium novinářství, 25. 2. 1958.

¹⁰¹ Vladimír HUDEC, *Z historie naší novinářské organizace: (1877–1987)*, Praha 1987, s. 103.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ Miroslav ŠEPTÁK, *Svaz československých novinářů*, *Paginae historiae: sborník Národního archivu* 26/2, 2018, s. 217–239.

*Katedra si musí své postavení vydupat. Vina je v liknavosti důsledného prosazování obsazení katedry. S. Jiří Čutka radí písemně upozornit Svaz novinářů, a hlavně ÚV KSČ na svízelnou situaci katedry, vždyť je to jejich zájem, aby novináři byli vysokoškolsky vzděláni [...]. S. Kalina se připojil k diskusi. Soudil, že nebyl na katedře nedostatek dobré vůle, ale nesnáze byly způsobeny nedostatkem lidí a byrokratizací práce fakulty. Také skutečnost, že katedra nemá druhého docenta, způsobuje, že již z této funkce spadá v podstatě mnoho úkolů na vedoucího katedry.*¹⁰⁴

Ze zprávy o činnosti katedry novinářství za školní rok 1959/1960 z 23. 7. 1960 je patrné, „že v posledním údobí školního roku bylo věnováno značné úsilí přípravám na vytvoření Institutu osvěty a novinářství, který bude otevřen na Karlově univerzitě 1. října 1960 a jehož součástí se katedra stane“.¹⁰⁵

Studium marxismu-leninismu na Vysoké škole ruského jazyka a literatury

Katedra marxismu-leninismu ION UK byla spjatá zejména s osobností Blaženy Bartákové, která na tuto nově zřízenou katedru přešla z Vysoké školy ruského jazyka a literatury¹⁰⁶ (dále jen VŠRJL). Proto připomenu i její historii. Založena byla nařízením vlády č. 63/1952 ze dne 4. 11. 1952, o zřízení školy ruského jazyka v Praze:¹⁰⁷ „Na VŠRJL budou v nejméně tříletém studiu, ukončeném diplomovou zkouškou, školeni a doškolováni především učitelé a lektori ruského jazyka pro školy třetího stupně a školy vysoké.“¹⁰⁸ Změnu názvu na Vysokou školu ruského jazyka a literatury v Praze pak upravovala vládní vyhláška č. 99 z 19. listopadu 1953. Škola zahájila svou činnost 1. 9. 1953, „[...] a to pro první ročník denního, večerního a dálkového studia pro přípravu učitelů ruštiny na školách III. stupně a lektorů ruštiny na nefilologických fakultách“.¹⁰⁹

Blažena Bartáková stála od počátku v čele katedry společenských věd VŠRJL a snažila se působit na posluchače v duchu tehdejší ideologie, a byla proto kladně hodnocena nejen vedením školy, nýbrž i sovětskými odborníky, kteří zde přednášeli a s nimiž úzce spolupracovala.¹¹⁰

Katedra společenských věd procházela od svého vzniku personálními i organizačními změnami. Do roku 1954 spadala pod tuto katedru také pedagogika a psychologie a kabinet tělesné výchovy, ze kterých se posléze stala samostatná katedra pedagogiky a katedra tělesné výchovy. Vedle těchto kateder existovala katedra ruské a sovětské literatury, katedra bohemistiky a slavistiky, katedra ruského jazyka. Katedra společenských věd zajišťovala v akademickém roce 1957/1958 např. výuku politické ekonomie, dialektický a historický materialismus, dějiny SSSR a další.

¹⁰⁴ AUK, f. FF UK, kart. č. 315, Zápis schůze katedry, 5. 1. 1960.

¹⁰⁵ AUK, f. FF UK, kart. č. 358, Ze zprávy o činnosti katedry novinářství za školní rok 1959/1960, 23. 7. 1960.

¹⁰⁶ V Archivu UK se k této škole nachází rozsáhlý zpracovaný archivní fond – AUK, f. Vysoké školy ruského jazyka a literatury.

¹⁰⁷ Nařízení vlády č. 63/1952 Sb. o zřízení Vysoké školy ruského jazyka v Praze. Dostupné online: <<https://www.zakonyprolid.cz/cs/1952-63>> (15. 10. 2024).

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ AUK, f. FF UK, kart. č. 233, Informace o studiu na Vysoké škole ruského jazyka a literatury, 1953.

¹¹⁰ AUK, f. FSV UK, osobní složka – Bartáková, Blažena, kart. č. 46, posudek odborné činnosti s. odb. asist. Blaženy Bartákové, s. d.

Dle § 11 vládního nařízení č. 58 ze dne 12. srpna 1959 o změnách v organizaci vysokých škol byla VŠRJL od počátku školního roku 1959/1960 postupně rušena. VŠRJL měla dobíhat jako samostatná rozpočtová organizace až do dalšího opatření. Definitivně byla škola zrušena ke dni 31. 12. 1961.¹¹¹ Nástupní organizací se podle rozhodnutí Ministerstva školství a kultury stal Rektorát Univerzity Karlovy v Praze. Učitelé a administrativní pracovníci byli převedeni na katedry Filozofické fakulty. Na FF UK byl zřízen Ústav ruského jazyka a literatury. Blažena Bartáková byla přeložena na ION UK, kde vybudovala a vedla katedru marxismu-leninismu.¹¹²

Studium osvěty na Univerzitě Karlově

Dekret č. 130/1945 Sb. o státní péči osvětové¹¹³ se důkladně zabýval otázkami osvěty a vytvořil její novou strukturu. Dekret ustanovil, že lidovýchovní pracovníci získají vědecké a odborné vzdělání na vysokých školách, kde se „zřídí zvláštní stolice lidové výchovy a zdravotnictví“.¹¹⁴ Kromě toho mohli získávat vzdělání na odborných školách lidové výchovy, přednáškami znalců v posledních ročnících středních a odborných škol a učitelských ústavů a také vědeckou, badatelskou i odborně pomocnou činností státního ústavu výzkumného a technického pro osvětovou péči.¹¹⁵

Z dekretu č. 132/1945 o vzdělání učitelstva¹¹⁶ vyplynula orientace vysokoškolského osvětového studia „lidovýchovy“ na pedagogické fakulty, které byly od akademického roku 1946/1947 zřízeny v Praze, Brně, Olomouci a Bratislavě.¹¹⁷ Lidovýchova se však nakonec studovala pouze na PedF UK v Praze od začátku školního roku 1947/1948.¹¹⁸ Kromě ní neexistovala žádná vysoká škola, která by nabízela vysokoškolské studium pro osvětové pracovníky.¹¹⁹

Studium mělo být čtyřleté, z toho první dva ročníky byly společné pro všechny posluchače a byly ukončeny první státní zkouškou, v dalších dvou letech byla specializace na volitelné předměty jako je hudební výchova, základy divadelnictví a jiné. Náplň studia sestávala např. z těchto předmětů: sociálněpolitická výchova, socializace vzdělávání, estetika a výchova uměním, výchova literaturou atd. Převládala zde tendence seznámit posluchače nejen s hlavními směry a složkami osvěty, ale také s problematikou sociálněpolitické výchovy či socializace. Jednalo se o široce koncipovaný základ, který však počtem

¹¹¹ AUK, f. VŠRJL, kart č. 114, likvidace školy, Státní banka československá – zrušení bankovních účtů dnem 31. 12. 1961.

¹¹² AUK, f. FSV UK, osobní složka – Bartáková, Blažena, kart. č. 46, hodnocení odborné a politické úrovně práce vedoucí katedry marxismu-leninismu na fakultě osvěty a novinářství Univerzity Karlovy zast. doc. Blaženy Bartákové, 15. 2. 1967.

¹¹³ Dekret č. 130/1945 Sb. o státní péči osvětové, dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-130>> (15. 10. 2024).

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ Tamtéž.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ Zákon č. 100/1946, kterým se zřizují pedagogické fakulty, dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1946-100>> (15. 10. 2024).

¹¹⁸ *Universita Karlova, Pedagogická fakulta UK, Seznam přednášek v zimním běhu 1947–1948*, Praha 1947, dostupné online: <<https://kramerius.cuni.cz/uk/view/uuid:26e7b742-222e-416d-99b1-332e66831991?page=uuid:47d6ed7c-ea7a-434d-a097-bb64952c6343>> (15. 10. 2024).

¹¹⁹ Kamil ŠKODA – Pavel PAŠKA, *Dejiny osvěty v Československu 1918–1975*, Bratislava 1977, s. 203.

posluchačů, zaměřením a rozsahem předmětů zdaleka nepokryl tehdejší potřeby. V roce 1950 bylo navíc toto studium zrušeno, když mělo být z PedF UK vyjmuto a mělo být zařazeno na jinou vysokou školu, což však nebylo realizováno.¹²⁰ Po několika letech bylo roku 1954 obnoveno jednání o opětovném zařazení tohoto oboru na vysoké školy. Výsledkem četných schůzek zástupců Ministerstva kultury a Pověřenectva kultury, vysokých škol, Osvětového ústavu v Praze¹²¹ a Osvětového ústředí v Bratislavě¹²² a jiných institucí byla dohoda realizovat vysokoškolské studium pro osvětové pracovníky od počátku školního roku 1954/1955 v Praze a Bratislavě. Avšak ani toto usnesení nebylo realizováno, neboť na univerzitách v Praze a Bratislavě se nevytvořily podmínky pro vznik vysokoškolských kateder.¹²³

Od akademického roku 1955/1956 byla na katedře pedagogiky Filozoficko-historické fakulty UK realizována pouze osvětová specializace umožňující získat budoucím absolventům neučitelských oborů osvětovou kvalifikaci.¹²⁴

Dekret o státní péči osvětové z r. 1945 byl zrušen dne 1. 9. 1959, kdy vstoupil v platnost nový osvětový zákon,¹²⁵ jenž stanovil zásady pro plánování, dozor a realizaci osvětové činnosti, která měla být vyvíjena pod vedením Komunistické strany Československa. Dále upravoval postavení osvětových zařízení, včetně jejich vzorových statutů, a požadavky na kvalifikaci osvětových pracovníků a soustavné zvyšování jejich politické a odborné úrovně.¹²⁶

První plány na vznik samostatného osvětového pracoviště v rámci UK nebo jejich fakult lze sledovat v roce 1959, kdy byl na zasedání kolegia děkana FF UK dne 6. 10. 1959 projednáván návrh na zřízení studia osvěty na FF UK: „*Fakulta zřídí pracoviště osvěty a jeho charakter (katedra či institut) bude blíže určen na základě prozkoumání komise osvěty.*“¹²⁷ Toto pracoviště mělo převzít úkoly vyplývající ze studia na FF UK, a to z interního studia, postgraduálního a nástavbového studia absolventů jiných fakult UK. Mělo spolupracovat s Osvětovým ústavem v Praze a zpočátku převzít především úkol vybudovat studium osvěty a vyjasnit jeho obsah za spolupráce pracovníků ostatních kateder fakulty a ostatních pracovišť. Pracoviště se mělo soustředit na výchovu kvalifikovaných kádrů pro pedagogickou

¹²⁰ Ján GALLO – Kamil ŠKODA, *Dejiny pedagogiky dospelých*, Bratislava 1986, s. 240.

¹²¹ Osvětový ústav byl organizací, jejímž cílem byla podpora rozvoje kultury a tvůrčích aktivit občanů ve všech regionech, se zvláštním zřetelem k neprofesionálním uměleckým aktivitám. Předchůdcem Výzkumného osvětového ústavu byl Svaz osvětový (1906–1925) založený z podnětu Národní rady české. Roku 1925 byl transformován na Masarykův lidovýchovní ústav Svazu osvětového v Praze (1925–1938) pracující se státní podporou. V 50. letech 20. stol. byla organizace přeměněna na Výzkumný osvětový ústav (1952–1957), poté na Osvětový ústav v Praze (OÚ, 1957–1971), v 70. letech na Ústav pro kulturně výchovnou činnost (ÚKVC, 1971–1990). Roku 1991 byl ústav transformován na Informační a poradenské středisko pro místní kulturu (IPOS) a roku 2004 přejmenován na Národní informační a poradenské středisko pro kulturu (NIPOS). Zdroj: Osvětový ústav, dostupné online: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Osv%C4%9Btov%C3%BD_%C3%BAstav> (15. 10. 2024).

¹²² Osvětové ústředí zřízené 1. 7. 1953 plnilo důležitou úlohu při zavádění nových forem osvětové práce a vyvíjelo bohatou publikační činnost. V roce 1959 bylo pracoviště spojeno se Slovenským ústředím lidové umělecké tvořivosti a vznikl Osvětový ústav v Bratislavě.

¹²³ K. ŠKODA – P. PAŠKA, *Dejiny osvety v Československu 1918–1975*, s. 206.

¹²⁴ M. ŠERÁK, *František Hyhlík a jeho přínos*, s. 103.

¹²⁵ Zákon č. 52/1959 Sb. o osvětové činnosti (osvětový zákon). Dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1959-52>> (15. 10. 2024).

¹²⁶ Michaela MOŽNÁ, *Vývoj právní úpravy vzdělávání dospělých v České republice*, diplomová práce, FF UK, Praha 2015, s. 28. Dostupné online: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/83553/DPTX_2013_2_11210_0_381070_0_151359.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (15. 10. 2024).

¹²⁷ AUK, f. FF UK, kart. č. 315, Úsnesení kolegia děkana ze dne 6. 10. 1959.

a výzkumnou práci v oblasti osvěty. Další úkoly mělo toto pracoviště přebírat v závislosti na svém vlastním kádrovém stavu a v závislosti na dalším vývoji OÚ. Toto pracoviště mělo soustředit pracovníky příbuzných oborů, a to jak pracovníky z UK, tak z praxe. Definitivní návrhy měly být projednány na kolegiu děkana a předneseny vědecké radě k projednání a schválení.¹²⁸

Kolegium děkana FF UK projednávalo zřízení katedry nebo ústavu osvěty při FF UK dne 19. 4. 1960. Mělo být provedeno tímto způsobem: „*pro počátek příštího roku by byla zřízena katedra, která podle svých dalších kádrových možností by se přeměnila v ústav. Funkce této katedry a později ústavu by byla takováto: a) zajišťovat osvětové školení pro neučitel-ské obory filozofické fakulty v rozsahu odpovídajícím pedagogické přípravě v učitel-ských oborech, b) byl by zřízen směr osvětového studia na filozofické fakultě např. filozofie, dějiny umění, estetiky, historie apod. To by bylo interní studium fakulty. Kromě toho by bylo zahá-jeno studium pro pracující, a to ucelené dálkové studium, kde by se získal vysokoškolský diplom osvětového pracovníka, a dále kratší kurzy, kterými by osvětoví pracovníci zvyš-ovali svou kvalifikaci. Kromě toho by zde katedra – případně ústav – se zabývaly metodikou osvětové práce a metodami řízení příslušných institucí v kraji.*“¹²⁹

Plány na vznik Institutu osvěty a novinářství Univerzity Karlovy

Ze zápisu zasedání vědecké rady UK dne 28. 1. 1960 je z proslovu tehdejšího děkana Filozofické fakulty Miloše Kalába¹³⁰ zřejmé, že „*na dnešním kolegiu s. ministra bylo schvá-leno zřízení fakulty osvětové při Univerzitě Karlově, se speciální výchovou osvětářů*“.¹³¹ Dle jeho slov se však bylo nutno zamyslet nad celkovým přínosem a ekonomickým smyslem: „*Ale teď soudruzi, je otázka umístění, kam přijde tato škola, kým bude dotována, jakými kádry, jakou dotací, soudruzi. A na to se zřejmě finanční prostředky budou muset najít. Ale proč tedy zakládáme novou fakultu při UK a nedotujeme dosavadní FF UK příslušným počtem posluchačů, příslušným vybavením, aby mohla plnit ty úkoly, které skutečně plnit má a ke kterým tu je a ke kterým má také kvalifikované kádry. To je vážná otázka, soudruzi, já myslím, že bude nutno, aby se univerzita i univerzitní rada svou autoritou i za tuto otázku postavila, to je právě otázka celkové koncepce, soudruzi, plánování vůbec, aby byla co nej-ekonomičtější. Aby se prostředky opravdu soustřeďovaly, aby byly ekonomicky využity.*“¹³²

Otázka zřízení osvětové fakulty nebo Institutu byla projednávána na kolegiu rektora dne 1. 5. 1960. K jednání se dostavili děkan Miloš Kaláb a Vladimír Klimeš, který přednesl zku-šenosti ze Sovětského svazu, přičemž dle jeho slov by tamní způsob výuky patřil na AMU. Dále přednesl návrh, aby byla zřízena katedra osvěty na FF UK nebo zřízena zvláštní osvė-tová fakulta. Na tuto fakultu by byly převedeny některé katedry (tzv. neučitel-ské) z FF UK. Děkan Kaláb upozornil na to, že pracovníci fakulty a členové příslušných kateder, kterých

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ AUK, f. FF UK, kart. č. 355, Zápis usnesení ze schůze kolegia děkana FF UK, 19. 4. 1960.

¹³⁰ Prof. PhDr. Miloš Kaláb (14. 12. 1920 – 2. 1. 1994) byl sociolog a pedagog, v letech 1948–63 přednášel na Filozofické a Pedagogické fakultě, roku 1950 byl jmenován docentem, roku 1960 profesorem (v roce 1958 byl zvolen proděkanem, v letech 1959–1961 zastával funkci děkana FF UK).

¹³¹ AUK, f. RUK, Vědecká rada UK 1959/1960, Zápis o II. zasedání, 28. 1. 1960.

¹³² Tamtéž.

by se toto rozdělení týkalo, s tímto řešením nesouhlasili a sdělil k tomuto návrhu také záporné stanovisko fakulty. Rektor podotkl, že „v daném případě je nutné a možné podle rozhodnutí vyšších orgánů zvolit variantu zřízení Institutu s pravomocí výchovnou (jako fakulta)“.¹³³ To znamenalo připravit organizační návrh na zřízení Institutu od 1. 9. 1960, vypracovat program, v září provést přijímací pohovory a začít s výukou pro 30–50 dálkově studujících. Rozdělení Filozofické fakulty se jevílo jako neúčelné a nemyslitelné.¹³⁴

Na kolegiu děkana FF UK konaném dne 17. 5. byla vzata na vědomí zpráva o zřízení osvětové fakulty a o složení komisi, které mají připravovat zřízení nové osvětové fakulty.¹³⁵

Na kolegiu rektora dne 18. 5. 1960 pokračovalo projednávání návrhu na zřízení pracoviště osvěty, kde byli přítomni děkan Miloš Kaláb a Vladimír Klimeš. Prorektor Pavel Levit¹³⁶ informoval o schůzce u ministra školství a kultury. Z této porady vyplynulo, „že bude zřízen Institut osvěty jakožto fakulta, děkanem měl být doc. Klimeš“.¹³⁷

Nedatovaná důvodová zpráva navrhuující zřízení Institutu pro vzdělávání osvětových pracovníků (patrně z 1. poloviny roku 1960) rozebírá důvody k jeho vzniku: „Dosavadní úroveň vzdělání osvětových pracovníků není uspokojivá – mnozí pracovníci měli učitelské vzdělání a menší počet dokonce pouze neúplné středoškolské vzdělání.“¹³⁸ Od osvětového pracovníka se očekávala především politická zkušenost a ideologická orientace podle stranických a vládních záměrů.¹³⁹

Zřízení Institutu mělo radikálně řešit nedostatky dosavadního osvětového školství. Zánik katedry lidovýchovy na PedF roku 1950, stejně jako mnohé další změny v oblasti školství a kultury (např. neustálé přesuny agendy mezi Ministerstvem školství a Ministerstvem informací) uvrhly oblast lidové výchovy (osvěty) do několikaletého období jakési organizační anarchie, jejímž dost závažným důsledkem byl mimo jiné i opětovný nárůst potřeby odborně kvalifikovaných osvětových pracovníků, kteří současně s tím museli mít i dobrý (tj. politicky nezávadný) kádrový profil. Padesátá léta tak lze z hlediska vývoje teorie i praxe vzdělávání dospělých v českých zemích celkově považovat za období stagnace až úpadku.¹⁴⁰

Ve smyslu principů obsažených v „usnesení ÚV KSČ o školství“¹⁴¹ a „usnesení ÚV KSČ o dalším rozvoji a prohloubení ideové účinnosti osvětové práce“¹⁴² a v duchu zásad jednotné soustavy vzdělávání osvětových pracovníků, schválených kolegiem MŠK dne 6. 11. 1958, měl Institut vychovávat především ty pracovníky, kteří se již osvědčili v osvětové praxi. Převažující formou studia mělo proto být dálkové studium.¹⁴³

¹³³ AUK, f. RUK, Kolegium rektora UK 1959/1960, Zápis ze schůze, 1. 5. 1960.

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ AUK, f. FF UK, kart. č. 355, Zápis z usnesení kolegia děkana konaném dne 17. 5. 1960.

¹³⁶ Prof. JUDr. Pavel Levit, DrSc. (18. 11. 1902 – 16. 8. 1971) byl právník, vedoucí katedry správního práva na PF UK, v roce 1951 byl jmenován docentem, v roce 1959 profesorem, v letech 1958–1970 prorektor UK.

¹³⁷ AUK, f. RUK, Kolegium rektora UK 1959/1960, zápis ze schůze, 18. 5. 1960.

¹³⁸ AUK, f. RUK, spis. znak AI/4, 1961, Důvodová zpráva, s. d.

¹³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰ Veronika KAZIMOUROVÁ, *Klíčové myšlenky lidovýchovné koncepce Tomáše Trnky*, diplomová práce, FF UK, Praha 2020, s. 31, dostupné online: <<https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/122935/120372267.pdf?sequence=1&isAllowed=y>> (15. 10. 2024).

¹⁴¹ *Usnesení Ústředního výboru KSČ o zvýšení úrovně a dalším rozvoji všeobecně vzdělávacího školství*, červen 1955. Dostupné online: <<https://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?p=6872>> (15. 10. 2024).

¹⁴² K. ŠKODA – P. PAŠKA, *Dejiny osvěty v Československu 1918–1975*, s. 222n.

¹⁴³ AUK, f. RUK, spis. znak AI/4, 1961, Důvodová zpráva, s. d.

Zřízením Institutu měly být sledovány především tyto cíle: 1. zkvalitnění vzdělávání osvětových pracovníků ve smyslu prohloubení ideové účinnosti osvětové práce, 2. orientace na studium pracovníků s praktickými zkušenostmi (dálkové studium při zaměstnání) a vytvoření příznivějších materiálních a dalších podmínek pro jejich studium, 3. podstatné zvýšení podílu praxe ve studiu, 4. postavení školní výchovy osvětových pracovníků na vysokoškolskou úroveň, 5. sjednocení vzdělávacího úsilí všech organizací a institucí, které se zabývají osvětovou prací, 6. příprava budoucí inteligence na dobrovolnou osvětovou činnost na výběrových vysokých školách, 7. vyřešení úkolů a problémů v otázkách doškolování na úseku osvěty.¹⁴⁴

Institut měl být samostatnou fakultou v rámci UK s celostátní působností, měl vychovávat především řídicí pracovníky organizující osvětovou práci, dále pracovníky zabývající se teoretickými a programovými otázkami osvětové práce z celé oblasti kultury. Měl školit a doškolovat osvětové pracovníky z povolání, což dosud činily osvětové školy v Praze a Brně, osvětové specializace na FF UK a Ústřední odborné ústavy při MŠK, dále pečovat o ideologickou a odbornou úroveň lektorů.¹⁴⁵

Do čtyřletého dálkového a tříletého interního studia měli být přijímáni posluchači s ukončeným středoškolským vzděláním. Dále mohli být výjimečně přijímáni osvětoví pracovníci s dlouholetou osvětovou prací bez předepsaného vzdělání.¹⁴⁶

Na vědecké radě UK konané dne 26. 5. 1960 bylo oznámeno, že ministr zřídil smíšenou komisi, jejímž předsedou se stal Vladimír Klimeš. Tato komise měla připravit konkrétní návrh. Fakultu měla tvořit katedra novinářství, knihovnictví, vědeckého ateismu, marxismu-leninismu a osvěty. Děkanem této fakulty měl být ustanoven Vladimír Klimeš.¹⁴⁷

Ze zápisu ze zasedání komise k vybudování Institutu osvěty při UK dne 11. 6. 1960 naproti tomu vyplývalo, že mělo být zajištěno tříleté dálkové studium s těmito předměty: marxismus-leninismus se specializacemi – filozofie, dialekticko-historický materialismus, politická ekonomie a vědecký komunismus. Dalšími obory byla historie, kultura, osvěta a jazyky (ruština).¹⁴⁸

Na kolegiu rektora dne 29. 6. 1960 předložil Vladimír Klimeš předběžný návrh učebních plánů pro obor osvěty na tři druhy studia: řádné denní s volitelným doplňkovým oborem (pětileté), zkrácené řádné denní studium bez volitelného doplňkového oboru (tříleté), dálkové s volitelným doplňkovým oborem. Nábor a výběr uchazečů měl provést odbor osvěty MŠK.¹⁴⁹

Vznik Institutu osvěty a novinářství Univerzity Karlovy

Hlavním důvodem založení ION UK byla tedy snaha o vybudování vysokoškolského studijního oboru osvěty, který svým profilem nezapadal do žádné z dosud existujících

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ AUK, f. RUK, Vědecká rada UK 1959/1960, zápis z V. zasedání, 26. 5. 1960.

¹⁴⁸ AUK, f. RUK, spis. znak AI/4, 1961, Zápis ze zasedání komise k vybudování Institutu osvěty při UK dne 11. 6. 1960.

¹⁴⁹ AUK, f. RUK, Kolegium rektora UK 1959/1960, Zápis ze zasedání, 29. 6. 1960.

fakult. Samotný obor však nemohl vytvořit Institut. Z FF UK byly proto vyčleněny obory knihovnictví a novinářství a zařazeny do jeho rámce.¹⁵⁰

Na základě usnesení politického byra ÚV KSČ ze dne 3. 5. 1960 byla podle § 9 vládního nařízení č. 120/1960 (o změnách v organizaci vysokých škol) z 5. srpna 1960¹⁵¹ zřízena na UK fakulta s názvem Institut osvěty a novinářství, jenž zahájil svou činnost 1. 9. 1960. Institut měl charakter samostatné fakulty a podléhal přímo rektorátu Univerzity Karlovy. Koncepce ION UK i jeho název vycházely z tehdejší představy dvou typů vysokoškolských učilišť – fakult a institutů.¹⁵²

Základním úkolem Institutu bylo vychovávat vysokoškolsky vzdělané novináře, osvětové pracovníky a knihovníky, kteří dosud pracovali na exponovaných místech bez dostatečné průpravy, a vychovávat nové mladé kádry pro uvedené obory. Dále měl Institut vyvíjet vědecko-výzkumnou činnost v oblasti teorie a dějin novinářství, dějin knihy a knihtisku, teorie a dějin knihovnictví a teorie a dějin osvětové práce, publikovat výsledky vědecko-výzkumné práce.¹⁵³

Absolventi se měli uplatnit jako organizátoři kulturní a osvětové práce, vedoucí pracovníci v různých typech knihoven a střediscích vědecko-technických informací i jako redaktori novin a časopisů a pracovníci publicistické části rozhlasového a televizního vysílání.¹⁵⁴

ION UK byl svým zaměřením a způsobem výuky a výchovy vysokou školou nového typu úzce spojenou s praxí. To se odráželo i ve skutečnosti, že na této fakultě převážně studovali zaměstnaní posluchači:¹⁵⁵ „*Dvě třetiny studentů Institutu představují posluchači, kteří studují bez přerušení zaměstnání. Zbytek tvoří posluchači na denním studiu. Ale i ti již buď prošli praxí, nebo v průběhu prvního ročníku jsou s ní v pravidelném styku.*“¹⁵⁶

Přednášky se vedle ideologických témat (dialektický a historický materialismus, politická ekonomie, úvod do studia marxismu-leninismu) zabývaly také dějinami přírodních věd, dějinami literatury či dějinami osvěty,¹⁵⁷ věnovaly se dále otázkám metodiky teorie kulturně-politické a osvětové práce.¹⁵⁸ Obor novinářství se měl zabývat společenským postavením hromadných sdělovacích prostředků a metodami, jimiž tisk, rozhlas a televize plní své poslání. Oborová katedra se zaměřovala zejména na otázky metody novinářské práce, na problémy novinářských žánrů, grafické úpravy novinářských materiálů a specifických rysů televizní publicistiky. Zároveň se měla zabývat systémem a strukturou hromadných sdělovacích prostředků jednotlivých zemí, otázkami metody teorie novinářství a metodiky a techniky dějin novinářství jako vědních oborů a také přispívat k vytváření přesné

¹⁵⁰ I. KÁBRTOVÁ-KMENTOVÁ, *Jaroslav Drtina a jeho význam pro rozvoj knihovnického školství*, s. 63.

¹⁵¹ *Nařízení vlády č. 120/1960 Sb.*, dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1960-120>> (15. 10. 2024).

¹⁵² AUK, f. RUK, spis. znak AI 2-4, 1965, Návrh na dovršení přestavby a reformu studia na Fakultě osvěty a novinářství, 1965.

¹⁵³ AUK, f. RUK, spis. znak AI/4, 1961, Statut institutu a novinářství a osvěty Karlovy univerzity v Praze, 1960.

¹⁵⁴ *Universita Karlova, Institut osvěty a novinářství UK, Seznam přednášek na školní rok 1961/1962*, Praha 1961. Dostupné online: <<https://kramerius.cuni.cz/uk/view/uuid:20571555-7c85-424d-9a77-83908df9d88b?page=uuid:c0819592-375b-4034-a3ee-1ca3dbcf5c5>> (15. 10. 2024).

¹⁵⁵ AUK, f. RUK, spis. znak AI/4, 1961, dopis Vladimíra Klimeše CZV KSČ UK, 17. 10. 1960.

¹⁵⁶ *Nová fakulta – Institut osvěty a novinářství*, časopis *Universita Karlova VII.*, č. 11–12, 30. 11. 1960.

¹⁵⁷ *Universita Karlova, Institut osvěty a novinářství UK, Seznam přednášek na školní rok 1961/1962*, Praha 1961, dostupné online: <<https://kramerius.cuni.cz/uk/view/uuid:20571555-7c85-424d-9a77-83908df9d88b?page=uuid:c0819592-375b-4034-a3ee-1ca3dbcf5c5>> (15. 10. 2024).

¹⁵⁸ AUK, f. RUK, spis. znak AI/4, 1961, Úloha Institutu osvěty a novinářství v naší společnosti a v rámci Univerzity Karlovy, 1960.

a jednotné novinářské terminologie. Důležitou složkou této práce mělo být vytváření novinářské encyklopedie, jakož i dějin českého novinářství.¹⁵⁹

Katedra knihovnictví se měla zaměřit na dva hlavní směry: jednak se zabývat podílem knihovnictví na výchově mládeže a dospělých, a dále otázkami automatizace a mechanizace knihovnických prací. Oba tyto vědecko-výzkumné úkoly spolu přes zdánlivou různorodost souvisely. Automatizace a mechanizace knihovnictví měly umožnit plnější využití práce knihovníka pro skutečnou práci se čtenářem a dát mu možnost použít technických prostředků pro skutečně vědecké zpracování stavu čtenářských zájmů. Na základě toho bylo pak možno vyvozovat další závěry pro výchovu čtenářů. Katedra měla také pokračovat v práci na vytváření a stabilizaci knihovnické, bibliografické a dokumentaristické technologie. Dalšími úkoly měl být průzkum současného stavu a celkových tendencí i problematiky knihovnického školství v zahraničí, studium významných období dějin knihovnictví a otázky metodické.¹⁶⁰

Všem programovým dokumentům vznikajících Institutu dominuje důraz na ideologickou orientaci výuky, požadováno je „*prolínání výuky odborných předmětů a politicko-výchovného působení*“.¹⁶¹ Institut měl spolupracovat s obdobnými katedrami na Filozofické fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě, s Novinářským studijním ústavem v Praze, Státní knihovnou ČSSR v Praze a Osvětovými ústavu v Praze a Bratislavě. Měl mít vedoucí místo a úlohu koordinátora výzkumné a badatelské práce.

Funkcí děkana byl pověřen Vladimír Klimeš (od 1. 8. 1960 do 30. 4. 1964, po něm se funkce ujal do 31. 8. 1966 Jiří Marek), jediným proděkanem (pro studijní záležitosti a vědu a výzkum) se stal František Hyhlík. Od 1. 9. 1961 přibyla rozdělením agendy funkce proděkana pro studijní záležitosti, které se ujala Blažena Bartáková. Tajemnicí se stala Bohumila Medonosová. Jak již bylo uvedeno, výuku zpočátku zajišťovaly čtyři katedry. Agendu Institutu zajišťovala tři oddělení – Studijní, Osobní a kádrové oddělení a Hospodářské.

Prostorová situace

Jak je zřejmé z dopisu Vladimíra Klimeše Celozávodnímu výboru KSČ Univerzity Karlovy ze dne 17. 10. 1960, neměl Institut vůbec jednoduchou výchozí situaci. Důležitá byla prostorová potřeba, kterou konstatoval i návrh rozvoje UK: „*Situace Institutu v přítomné době je krajně nepříznivá, pokud jde o prostorové zajištění a materiální vybavení.*“¹⁶² ION UK v počátcích disponoval kancelářskými místnostmi v přízemí a 1. patře budovy Střední osvětové školy na Maltézském náměstí 16, které nebyly vhodné pro správní aparát děkanství. Byla tu umístěna také katedra osvěty. Katedra novinářství sídlila nejprve na FF UK, katedra knihovnictví a marxismu-leninismu v budově bývalé VŠRJL na Smetanově nábřeží.¹⁶³ Přednášky na oborech knihovnictví a novinářství a dálkového studia osvěty byly rozptýleny na nejrůznějších místech: v Učňovské škole na Tržišti, v restauračních místnostech

¹⁵⁹ AUK, f. RUK, spis znak AI/4, 1961, Úloha Institutu osvěty a novinářství v naší společnosti a v rámci Univerzity Karlovy, 1960.

¹⁶⁰ Tamtéž.

¹⁶¹ AUK, f. PSVŠ, č. 15, Zpráva o politicko-výchovném působení na ION, 5. 11. 1962.

¹⁶² AUK, f. RUK, Návrh plánu přestavby a dalšího rozvoje University Karlovy v letech 1961–1980.

¹⁶³ AUK, f. FSV UK, kart. č. 9, Komplexní rozbor činnosti ION za rok 1961.

Klubu Svazu novinářů, na FF a PF UK, v budově bývalé VŠRJL a v zasedací místnosti Rektorátu UK, která byla pro tyto účely zcela nevhodná. „*Tím vším velmi trpí pedagogická i politicko-výchovná práce, poněvadž různé katedry, ba dokonce i různé ročníky téže katedry jsou nevhodně rozmístěny v různých budovách a posluchači různých oborů a různých ročníků nepřicházejí do vzájemného styku, což narušuje plynulost činnosti společenských organizací, zejména Fakultní organizace Československého svazu mládeže,*“ konstatoval V. Klimeš.¹⁶⁴

Na jaře roku 1961 byly po prověrce místností v budově PF UK a zásluhou rektora Jaroslava Procházky přiděleny Institutu místnosti ve 3. patře Právnické fakulty.

Pro další vývoj a život fakulty bylo důležité její přestěhování v červenci roku 1963 z Maltézského náměstí a náměstí Curieových do nových místností v budově rektorátu na Ovocném trhu 9. Tím bylo alespoň zčásti docíleno soustředění výuky denního studia a časově i pracovišť, což nemalou měrou přispělo k určitým ekonomickým úsporám.¹⁶⁵ Pouze katedra psychologie se nacházela v paláci Lažanských na Smetanově nábřeží 2, odkud se vystěhovala knihovna ION UK.

Personální zajištění

Problémy nové fakulty nepředstavovaly pouze nedostatky materiální, ale také personální: „*Nutno konstatovat, že nově vytvořený institut byl málo přitažlivý pro významnější vědecké pracovníky, kteří by přišli na fakultu již dokonale vědecky, případně i pedagogicky připraveni.*“¹⁶⁶

V akademickém roce 1960/1961 působilo na ION UK celkem 19 učitelských sil,¹⁶⁷ z toho tři docenti, 12 odborných asistentů (z nich dva byli navrženi na jmenování zástupci docentů), jeden lektor, tři asistenti a 10 správních pracovníků.¹⁶⁸ Celkem se jednalo o 29 pracovních sil. Vedle toho vyučovalo na Institutu 22 učitelů z FF UK, 6 učitelů z PF UK a 20 externích učitelů.

K 1. 1. 1961 měl mít Institut dle *Návrhu plánu přestavby a dalšího rozvoje University Karlovy v letech 1961–1980* 36 učitelských sil, reálně jich však bylo pouze 19 (a 10 administrativních), což byla složitá situace. Jako příklad je možné uvést katedru novinářství, kde výuku pro 130 posluchačů zajišťovali 4 učitelé a 1 asistent. Výuku proto realizovali převážně externí učitelé. Přes všechny tyto potíže měl Institut nízký úbytek studentů ve srovnání s ostatními fakultami. Přispět k poměrně úspěšnému fungování mohlo hledání nových forem studia, zejména individualizovaná pomoc studentům v závěrečném zkouškovém období, kdy učitelé poskytovali individuální konzultace.¹⁶⁹

V roce 1963 působilo na ION UK 38 učitelských sil a bylo k dispozici 10,75 úvazku administrativních pracovníků. Pedagogickou složku tvořili čtyři docenti, jeden zástupce

¹⁶⁴ AUK, f. RUK, spis znak AI/4, 1961, dopis Vladimíra Klimeše CZV KSČ UK, 17. 10. 1960.

¹⁶⁵ AUK, f. RUK, Komplexní rozbor činnosti Institutu osvěty a novinářství Univerzity Karlovy za rok 1963.

¹⁶⁶ AUK, f. FSV UK, kart. č. 70, Zpráva o návrhu na přestavbu fakulty osvěty a novinářství UK a na její přejmenování, (1967).

¹⁶⁷ AUK, f. FSV UK, kart. č. 9, Komplexní rozbor činnosti ION za rok 1961.

¹⁶⁸ Tamtéž.

¹⁶⁹ AUK, f. RUK, vědecká rada UK 1960/1961, Zápis z VIII. zasedání, 1. 6. 1961.

docenta, 26 odborných asistentů, sedm asistentů a jeden interní aspirant. Dva odborní asistenti byli externími aspiranty. Pro dobovou situaci, zvláště na této extrémně ideologizované fakultě je typické, že všichni docenti včetně zástupce docenta byli členy KSČ, z odborných asistentů bylo 22 členů KSČ a z asistentů dva.

Ke 30. 6. 1965 bylo na Fakultě osvěty a novinářství UK (nástupce ION) zaměstnáno již 47 učitelských sil: tři profesori, pět docentů, 35 odborných asistentů, tři asistenti (z nichž bylo 8 kandidátů věd a 9 vědeckých aspirantů) a jedna odborná síla; administrativu tvořilo 11,5 úvazků.

K významným osobnostem patřili vedle Vladimíra Klimeše a Jaroslava Drtiny také novinář Miroslav Hladký,¹⁷⁰ knihovník Jiří Cejpek,¹⁷¹ novinář Jiří Marek¹⁷² či andragog František Hyhlík.¹⁷³

Přijímací řízení

Studium pro všechny tři obory bylo denní a dálkové (uváděno také jako studium při zaměstnání). Obor knihovnictví se dělil na tři směry: literární, technologický a přírodovědný. Obor novinářství se rovněž dělil na tři směry: tisk, rozhlas a televize,¹⁷⁴ neboť tento způsob měl umožnit posluchačům „poznat všechna pracovní odvětví jejich oboru, takže po absolvování mohou nastoupit na kterýkoliv úsek. Pro dálkově studující posluchače má zavedení zvlášť velký význam. Mohou si vybrat tu, v níž buď pracují, nebo v níž se potřebují zdokonalit.“¹⁷⁵ Denní studium osvěty bylo zpočátku pouze dvouleté (od akademického roku 1963/1964 pak čtyřleté), novinářství a knihovnictví pětileté. Dálkové studium osvěty a novinářství bylo pětileté, knihovnictví čtyřleté. Kromě toho existovalo ještě nástavbové dvouleté dálkové studium novinářství pro absolventy vysokých škol a také knihovnické nástavbové studium.¹⁷⁶

Přijímací pohovor pro všechny obory a formy studia se týkal znalostí z češtiny (gramatika, literatura), z ruštiny (gramatika, literatura), dějepisu a všeobecné kulturní a politické orientace. Do dálkového studia mohli být vedle toho přijati zaměstnaní uchazeči, kteří splnili obecné podmínky pro přijetí na vysokou školu, splnili vojenskou službu (pokud ji

¹⁷⁰ Prof. PhDr. Miroslav Hladký, CSc. (2. 3. 1919 – 18. 6. 1995) byl novinář, režisér, scenárista a pedagog, více viz např. bakalářská práce Aneta KAČANYIOVÁ, *Miroslav Hladký jako novinář a vysokoškolský profesor*, bakalářská práce, FSV UK, Praha 2013. Dostupné online: <<https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/52528/130104737.pdf?sequence=1&isAllowed=y>> (15. 10. 2024).

¹⁷¹ Prof. PhDr. Jiří Cejpek, CSc. (20. 2. 1928 – 26. 12. 2005) byl vysokoškolský profesor, informační vědec, knihovník.

¹⁷² Doc. PhDr. Jiří Marek, CSc., vlastním jménem Josef Jiří Puchwein (30. 5. 1914 – 10. 12. 1994) byl český spisovatel, pedagog, novinář a scenárista.

¹⁷³ Prof. RNDr. František Hyhlík (20. 10. 1905 – 21. 4. 1981) byl český pedagog, andragog a psycholog.

¹⁷⁴ AUK, f. RUK, spis znak AI/4, 1961, Úloha Institutu osvěty a novinářství v naší společnosti a v rámci Univerzity Karlovy, 1960.

¹⁷⁵ *Nová fakulta – Institut osvěty a novinářství*, časopis Univerzita Karlova 7/11–12, 30. 11. 1960.

¹⁷⁶ *Univerzita Karlova, Institut osvěty a novinářství UK, Seznam přednášek na školní rok 1962/1963*, Praha 1962, dostupné online: <https://kramerius.cuni.cz/uk/view/uuid:e60887f8-63f0-499e-b4c1_6bc10be12dd8?page=uuid:bd341971-5cac-4a79-b2f8-16e317c5486c> (15. 10. 2024).

podléhali), byli ke studiu závodem doporučeni a měli nejméně desetiletou praxi v oboru.¹⁷⁷ Do zkráceného dálkového studia novinářství mohli být přijati pouze uchazeči, kteří úspěšně ukončili plné vysokoškolské pětileté studium nebo studium jemu rovnocenné.¹⁷⁸

Do řádného denního studia novinářství bylo na akademický rok 1960/1961 přijato celkem 13 uchazečů. Z toho bylo přijato pět uchazečů z dělnických rodin a sedm uchazečů bylo z rodin inteligence. Na dálkové studium novinářství bylo v akademickém roce 1960/1961 přijato 40 uchazečů, z toho bylo 29 členů strany. Uchazeči pocházeli z redakcí deníků a ČTK, ústředních a závodních časopisů.¹⁷⁹

Na řádné denní studium knihovnictví bylo přijato celkem 17 uchazečů, z toho byli z dělnických rodin čtyři, z rodin inteligence 10 uchazečů, z toho devět bylo z rodin straníků, tři uchazeči byli z rodin bývalých živnostníků, z nichž jeden byl kandidát strany. Na dálkové studium knihovnictví bylo přijato 36 uchazečů, z toho 10 členů strany, 17 uchazečů bylo zaměstnáno v mimopražských knihovnách.¹⁸⁰

Do řádného denního studia osvěty bylo přijato 15 posluchačů, přičemž nábor posluchačů zajišťovalo MŠK. Do dálkového studia bylo přijato 98 posluchačů (z toho 94 bylo členů a kandidátů KSČ). Přijímací řízení se konalo za velmi obtížných podmínek. Lhůta pro zpracování přihlášek byla velmi krátká (místo 2–3 měsíců obvyklých na jiných vysokých školách prakticky pouze 10–14 dní). Přijímací pohovory ukázaly v mnoha případech velmi nízkou kulturní úroveň pracovníků úseku kulturně výchovné práce. U posluchačů na denním studiu se projevil jako problematický požadavek předchozí dvouleté praxe.¹⁸¹

Celkem bylo tedy přijato do denního studia 45 uchazečů, na dálkové studium pak 174 uchazečů (viz Tab. 1). V denním studiu byl otevřen 1. ročník oboru osvěta, 5 ročníků knihovnictví, 5 ročníků novinářství, celkem 11 ročníků denního studia. V dálkovém studiu byl otevřen jeden ročník čtyřletého zkráceného studia osvěty, čtyři ročníky pětiletého studia knihovnictví, pět ročníků pětiletého studia novinářství, dva ročníky zkráceného studia novinářství, celkem 12 ročníků dálkového studia.¹⁸²

Zpráva o sociálním složení přijatých posluchačů do akademického roku 1961/1962 konstatovala, že se přímo z praxe do denního studia přihlásilo 71 uchazečů: „Přijato bylo 21 a 50 odmítnuto. Důvody nepřijetí těchto uchazečů jsou, že nevyhovují z třídního hlediska. Většinou jsou to uchazeči, kteří již dříve nebyli přijati ke studiu na vysokou školu. Závažný nedostatek vidíme v tom, že pracoviště doporučují každého, kdo se přihlásí bez ohledu, zda byl ze střední školy doporučen nebo ne.“¹⁸³

Zpráva rovněž konstatovala, že „Ke studiu se hlásí velmi málo uchazečů z dělnických a rolnických rodin. Rovněž chlapců se na naši fakultu hlásí málo, a pokud se přihlásí, tak velká většina je z rodin úřednických nebo pracujících inteligence [...]. Aby se v příštích letech

¹⁷⁷ *Universita Karlova, Institut osvěty a novinářství UK, Seznam přednášek na školní rok 1961/1962*, Praha 1961, dostupné online: <<https://kramerus.cuni.cz/uk/view/uuid:20571555-7c85-424d-9a77-83908df9d88b?page=uuid:c0819592-375b-4034-a3ee-1ca3dbcf5c5>> (15. 10. 2024).

¹⁷⁸ Tamtéž.

¹⁷⁹ AUK, f. RUK, spis. znak AI/4, 1961, Přehled o přijímacím řízení na řádné i dálkové studium na oborech novinářství a knihovnictví, školní rok 1960/1961.

¹⁸⁰ Tamtéž.

¹⁸¹ AUK, f. RUK, spis. znak AI/4, 1961, Přehled o přijímacím řízení na Institutu osvěty a novinářství – obor osvěta, 24. 10. 1960.

¹⁸² AUK, f. FSV UK, spis. znak AII/4 1961, Stav Institutu osvěty a novinářství, 1961.

¹⁸³ AUK, f. FSV UK, spis. znak DXI/1, 1961, kart. č. 5, Zpráva o sociálním složení přijatých posluchačů, 18. 9. 1961.

*dosáhlo lepšího třídního složení, musí nám střední školy i pracoviště odpovědněji vybrati uchazeče z třídního hlediska.*¹⁸⁴ V rámci UK za rok 1961 nejlépe vyhověla dobovému požadavku třídního složení Právnická fakulta, kde bylo přijato 55,7 % uchazečů z dělnických rodin, dále FF UK s 55,1 %, LF UK v Hradci Králové s 53,3 %, FDL UK s 49,1 % a poté následoval ION UK s 47,8 %¹⁸⁵ (údaj se týká denního studia, kdy z 46 přijatých studentů pocházelo z dělnických rodin 22 uchazečů).

Z uvedených dat vyplývá, že početně výrazně převažovalo dálkové studium. Největší zájem o dálkové studium byl v oboru osvěty, protože osvětoví pracovníci nebyli před zřízením Institutu vysokoškolsky připravováni. Směrné číslo přijímaných bylo z toho důvodu na tento obor nejvyšší.¹⁸⁶

Na akademický rok 1964/1965 bylo na denní studium přijato celkem 73 uchazečů, z toho 29 na novinářství, 21 na knihovnictví a na osvětu 23. Na dálkové studium bylo přijato 171 uchazečů, z toho 59 na novinářství, 71 na knihovnictví a 41 na osvětu¹⁸⁷ (viz Tab. 2). Zejména u denních studentů došlo oproti akademickému roku 1960/1961 k podstatnému zvýšení počtu přijímaných. U přijímacích zkoušek byla konstatována všeobecně slabá úroveň cizích jazyků. Snižoval se i věk uchazečů, průměr činil kolem 25 let. Územně převládala Praha a Středočeský kraj.

Tabulka 1

Přijímací řízení – akademický rok 1960/1961			
Obor	Přijato na denní studium	Přijato na dálkové studium	Na Institut přijato celkem
Novinářství	13	40	
Knihovnictví	17	36	
Osvěta	15	98	
Celkem	45	174	219

Tabulka 2

Přijímací řízení – akademický rok 1964/1965			
Obor	Přijato na denní studium	Přijato na dálkové studium	Na Institut přijato celkem
Novinářství	29	59	
Knihovnictví	21	71	
Osvěta	23	41	
Celkem	73	171	244

¹⁸⁴ Tamtéž.

¹⁸⁵ AUK, f. RUK, Komplexní hodnocení UK za rok 1961.

¹⁸⁶ AUK, f. FSV UK, kart. č. 9, Komplexní rozbor činnosti ION za rok 1961.

¹⁸⁷ AUK, f. FSV UK, spis. znak DXI/1, 1964, kart. č. 18, dopis proděkana F. Hyhlika Rektorátu UK, 7. 8. 1964.

Vývoj počtu studentů

V akademickém roce 1960/1961 studovalo na UK¹⁸⁸ 12 259 studentů, z toho 7915 na denním studiu a 4344 ve studiu při zaměstnání ve všech formách.¹⁸⁹ Na Institutu bylo v tomto akademickém roce zapsáno celkem 435 posluchačů, z toho na denním studiu 147 (novinářství 57, knihovnictví 76, osvěta 14), na dálkovém studiu 269 (novinářství 79, knihovnictví 92, osvěta 98) a v dálkovém studiu novinářství pro absolventy jiných vysokých škol 19 posluchačů¹⁹⁰ (viz Tab. 3).

V jarním a podzimním termínu roku 1961 absolvovalo celkem 45 posluchačů (novinářství 22, knihovnictví 23): „*Vcelku lze hodnotit výsledky státních závěrečných zkoušek jako dobré i při poměrně vysoké náročnosti zkoušejících. Z celkového počtu zkoušených neobstál 1 kandidát z předmětu marxismu-leninismu, i když v ostatních předmětech projevil výbornou připravenost a vynikající znalosti.*“¹⁹¹

Největší tehdejší fakultou UK byla Fakulta všeobecného lékařství s 3034 studenty.¹⁹² Ve srovnání s ostatními fakultami UK, byl ION počtem studentů menší fakultou (435 studentů). Za ním následovala již pouze Fakulta dětského lékařství s 356 studenty a Lékařská fakulta hygienická s 323 posluchači.

Jak je z uvedených dat patrné, což ukázalo ostatně i přijímací řízení, na ION UK i dalších humanitních fakultách (PF UK, FF UK) značně převyšovaly počty studujících při zaměstnání nad počty studentů denního studia. Na FF UK dosahoval počet studentů při zaměstnání oproti studentům denního studia 145 %, na PF UK 260 % a na ION to bylo dokonce 275 %. Studium při zaměstnání mělo tedy v rámci celé UK mimořádný význam: „*otázkám studia při zaměstnání je věnována zvýšená pozornost. Výuka je zajišťována formou dálkového studia, s nímž jsou na oborech novinářství a knihovnictví již dlouholeté zkušenosti a které vedle jiných momentů (individuálně styk učitelů s posluchači, zapojení nejzkušenějších a odborně nejlépe kvalifikovaných učitelů aj.) přispívají k dobrým výsledkům ve studiu při zaměstnání.*“¹⁹³ Studium při zaměstnání bylo naprosto „*nutnou formou studia, jednak vzhledem k tomu, že ve všech třech oborech je skladba pracovníků z hlediska kvalifikace velmi nepříznivá, takže je velická potřeba jejího zvýšení, tato potřeba nemůže být vyplněna absolventy denního studia [...] jednak se bude zřejmě v osvětě projevovat tendence přijímat do osvětových zařízení pracovníky s praxí.*“¹⁹⁴ Počet studentů ION na denním studiu byl naopak v rámci celé UK za rok 1961 nejmenší.¹⁹⁵

¹⁸⁸ V akademickém roce 1960/1961 existovaly v rámci UK tyto fakulty/instituty: Fakulta dětského lékařství, filozofická, právnická, přírodovědecká, matematicko-fyzikální, všeobecného lékařství, Lékařská fakulta hygienická, Lékařská fakulta v Plzni, Lékařská fakulta v Hradci Králové, dále Institut tělesné výchovy a sportu a Institut osvěty a novinářství.

¹⁸⁹ Rektorát University Karlovy. *Návrh plánu přestavby a dalšího rozvoje University Karlovy v letech 1961–1980*, s. d.

¹⁹⁰ AUK, f. FSV UK, spis. znak DXI/1, 1961, kart. č. 5, Úhrnný stav posluchačů Institutu osvěty a novinářství UK v Praze od 15. 10. 1960 do 1. 3. 1961.

¹⁹¹ AUK, f. FSV UK, kart. č. 9, Komplexní rozbor činnosti ION za rok 1961.

¹⁹² Rektorát University Karlovy. *Návrh plánu přestavby a dalšího rozvoje University Karlovy v letech 1961–1980*, s. d.

¹⁹³ AUK, f. RUK, Komplexní hodnocení UK za rok 1962.

¹⁹⁴ AUK, f. FSV, spis. znak DII/1, 1964, kart. č. 17, Podklady pro zprávu VV KSČ o dálkovém a postgraduálním studiu, 5. 3. 1965.

¹⁹⁵ AUK, f. RUK, Komplexní hodnocení UK za rok 1961.

Výsledky pedagogického působení ION bylo možno ověřit na studijním prospěchu. V letním semestru akademického roku 1961/1962 byl v denním studiu průměrný prospěch v obou ročnících oboru osvěty 1,5, na oboru novinářství 1,4 a na oboru knihovnictví 1,5. V zimním semestru školního roku 1962/1963 ve třech ročnících na oboru osvěty to bylo 1,53, na oboru novinářství 1,37 a na oboru knihovnictví 1,2. Obdobný stav byl také na všech druzích studia při zaměstnání (studium dálkové a postgraduální). Průměrný prospěch na všech oborech a ve všech ročnících byl 1,5 a ze všech zapsaných posluchačů neprospělo pouhé jediné procento.¹⁹⁶

„Vcelku lze hodnotit dálkové studium jako rovnocenné, i když v některých předmětech dosahují denní posluchači lepších výsledků, v jiných – zvláště tam, kde se projevuje větší praktická, politická i životní zkušenost – dosahují vyšší úrovně posluchači dálkového studia. Na oboru osvěta se např. při státních závěrečných zkouškách projevila v průměru vyšší úroveň u dálkově studujících (šlo o ročník velmi kvalitní).“¹⁹⁷

ION UK a Přírodovědecká fakulta vykazovaly za rok 1962 nejnižší úbytky posluchačů v rámci celé UK, což bylo dáno velkým počtem uchazečů o studium, z nichž bylo možné vybrat vhodné studenty.¹⁹⁸ K 31. 12. 1963 odešlo pouze 5 studentů, tj. 3 % studentů z celkového stavu. Důvody byly různé: „Vyloučen ze studia byl s. Kail, u kterého [...] bylo zjištěno, že nemá dostatek talentu a předpoklady pro další zdárné studium oboru novinářství [...] soudružka Moravcová, která zamlčela fakultě, že je zaměstnaná, a přitom se přihlásila na denní studium [...] zanechaly studia z finančních důvodů s. Kosíková a s. Novotná.“¹⁹⁹ Úbytky u dálkově studujících byly způsobeny „zdravotním stavem posluchačů nebo členů rodiny, těžkostmi a přetížením na pracovišti“.²⁰⁰ Někteří studenti nedostudovali také „však proto, že nezvládli studijní materii a nebyli schopni vyhovět požadavkům nebo neměli dost vytrvalosti“.²⁰¹

Počet studentů ve všech formách studia se v průběhu doby nadále zvyšoval. V akademickém roce 1964/1965 dosahoval celkový počet posluchačů již 950, z toho denního studia 268 (novinářství 112, knihovnictví 92, osvěta 64) a 616 posluchačů v dálkovém studiu (novinářství 168, knihovnictví 184, osvěta 264), 64 v nástavbovém (knihovnictví 34, novinářství 30) a 2 v externím a mimořádném studiu²⁰² (viz Tab. 4).

Počet absolventů v akademickém roce 1964/1965 činil 149 (novinářství 47, knihovnictví 44, osvěta 58).²⁰³

¹⁹⁶ AUK, f. FSV, spis, znak AII/4, 1961, kart. č. 2, Zpráva o kádrovém zajištění perspektivního rozvoje Univerzity Karlovy, 5. 10. 1961.

¹⁹⁷ AUK, f. FSV, spis, znak DII/1, 1964, kart. č. 17, Podklady pro zprávu VV KSČ o dálkovém a postgraduálním studiu, 5. 3. 1965.

¹⁹⁸ AUK, f. RUK, Komplexní hodnocení UK za rok 1962. Pečlivost výběru konstatuje zpráva: AUK, f. FSV, spis, znak DII/1, 1964, kart. č. 17, Podklady pro zprávu VV KSČ o dálkovém a postgraduálním studiu, 5. 3. 1965. Neudává ale, na která kritéria se bral hlavní zřetel (vědomostní, ideová, původ).

¹⁹⁹ AUK, f. FSV, spis, znak DXI/1, 1964, kart. č. 13, Výkaz o studijních výsledcích na vysokých školách za školní rok 1962/1963, 10. 1. 1964.

²⁰⁰ AUK, f. FSV, spis, znak DXI/1, 1964, kart. č. 13, dopis Blaženy Bartákové Rektorátu UK, 10. 2. 1964.

²⁰¹ AUK, f. FSV, spis, znak DII/1, 1964, kart. č. 17, Podklady pro zprávu VV KSČ o dálkovém a postgraduálním studiu, 5. 3. 1965.

²⁰² AUK, f. FSV UK, spis, znak DXI/1, 1964, kart. č. 18, Zahajovací výkaz o studentech vysokých škol ve školním roce 1964/1965.

²⁰³ AUK, f. FSV UK, spis, znak DXI/1, 1964, kart. č. 18, dopis proděkana F. Hyhlíka Rektorátu UK, 7. 8. 1964.

Tabulka 3

Počty studentů – akademický rok 1960/1961			
Obor	Denní studium	Dálkové studium + další formy studia	Na Institutu celkem
Novinářství	57	79 + 19	
Knihovnictví	76	92	
Osvěta	14	98	
Celkem	147	269 + 19	435

Tabulka 4

Počty studentů – akademický rok 1964/1965			
Obor	Denní studium	Dálkové studium + další formy studia	Na Institutu celkem
Novinářství	112	168 + 30 + 1	
Knihovnictví	92	184 + 34 + 1	
Osvěta	64	264	
Celkem	268	616 + 66	950

Studium oboru osvěty

Zatímco obory novinářství a knihovnictví měly již dlouholetou tradici, obor osvěta na tom byl podstatně hůře: „*Institut osvěty a novinářství je škola nová. S tím jsou spojeny určité potíže a problémy, které se projevují především ve studiu oboru osvěty, který nemá oproti ostatním oborům fakulty žádnou tradici a zkušenosti na vysokoškolské úrovni.*“²⁰⁴ Studenti oboru osvěta nebyli, stejně jako pracovníci katedry, zcela spokojeni s tehdejšími stavem výuky.

Na fakultní plenární schůzi ČSM²⁰⁵ byli studenti fakultním výborem požádáni, aby sepsali připomínky ke studiu pro potřeby Fakultního výboru ČSM a děkanátu. O tyto materiály projevil zájem i katedra osvěty. V každém ročníku byly sepsány připomínky ke studiu a povinností každého člena ČSM bylo se k věci vyjádřit. Po projednání v ročnících byly připomínky a podpisy všech přítomných studentů ročníku odevzdány oborovému výboru, který je zpracoval a s konečným zněním seznámil všechny posluchače: „*Prozatím studenti ani jednoho ročníku nemají dojem, že by výuka vedla k získání skutečné odbornosti, přičemž*

²⁰⁴ AUK, f. FSV UK, spis. znak AI/4, 1963, kart. č. 11, Připomínky posluchačů oboru osvěta Institutu osvěty a novinářství, 20. 12. 1963.

²⁰⁵ Československý svaz mládeže (zkratka ČSM) byla jednotná mládežnická organizace v Československu řízená KSČ, jejímž předchůdcem byl Svaz české mládeže. ČSM vznikl v roce 1949 sloučením čtyř mládežnických organizací. ČSM byl složkou Národní fronty a podléhal přímému řízení KSČ, přičemž ostatní mládežnické organizace byly zlikvidovány. Hlavním cílem svazu bylo ideologické působení na mládež a prosazování politiky vládnoucí komunistické strany. V roce 1968 se ČSM rozpadl.

*je nám zcela jasné (jako jistě i katedře), že za dnešního stavu vědy, techniky a celkového rozvoje společnosti, může se plně ve společnosti uplatnit jen odborník. Z výuky jsme získali celkový letmý přehled, i když problematický, o vědě, technice a umění. Myslíme si však, že toto povšechné povrchní vzdělání je nám samo o sobě k ničemu a že by nabylo pravého významu teprve tehdy, kdyby na něm bylo stavěno naše odborné zaměření.*²⁰⁶

Připomínky k celkové skladbě výuky byly shrnuty do několika bodů: 1. Podstatně rozšířit a prohloubit výuku psychologie, 2. Podstatně omezit přednášky z dějin české literatury, zrušit teorii literatury a zavést přednášky ze světové literatury, 3. přednášky z dějin umění by neměly končit začátkem 20. století jako dosud, ale naopak, hlavní důraz by měl být položen na to, s čím se budeme ve své denní praxi setkávat, totiž s problémy současného umění. 4. Prohloubit výuku cizích jazyků, 5. dějiny mezinárodního dělnického hnutí, dějiny ČSSR, dějiny KSČ a dějiny osvěty se navzájem překrývají, 6. etika se překrývá s dějinami filozofie.²⁰⁷

Záležitostí studia osvěty se zabývala katedra na poradách v lednu a únoru 1964: „*Přes některé nedostatky připomínek považujeme hlavní směr úvah studentů za správný. Mnohé jejich připomínky a návrhy potvrzují závěry, k nimž došla a dochází katedra [...].*“ Za hlavní nedostatek „*považujeme povrchní způsob, jímž se z dílčích postřehů vyvozují mnohde obecné a dalekosáhlé závěry, jež jsou proto nesprávné [...].*“²⁰⁸

Bylo ale zřejmé, že většina závěrů členů katedry se v podstatě shodovala s hlavními připomínkami studentů. Členové katedry však nepovažovali „*za správný jejich strohý a jednoznačně vyjádřený názor, že současná výuka nevede k získání odbornosti*“.²⁰⁹ Dalším postupem při řešení této situace bylo projednání stanoviska katedry se zástupci oborového výboru ČSM, studijními vedoucími a členy stranických skupin, dále se měl zpracovat předběžný souhrnný materiál o další koncepci studia pro ministra školství, předložit děkanátu ke schválení návrh seznamu přednášek na akademický rok 1964/1965, kde byly již obsaženy některé nové prvky. Hlavní závěry měly být přeneseny do komise při výboru ZO KSČ, která se zabývala otázkami perspektiv celého Institutu.

Věda a výzkum

Jedním z významných faktorů, které hrály roli v pozdějším rozvoji pedagogiky úspěšných, byla potřeba poúnorového režimu získat v krátké době dostatek vzdělaných a ideologicky prověřených kádrů připravených k převzetí vedoucích funkcí uvolněných dosavadními z pohledu KSČ politicky nezpůsobilými nositeli a rovněž nutnost doplnit potřebné počty kvalifikovaných pracovníků ve výrobě.²¹⁰ Na tento požadavek reagoval školský systém, v jehož rámci začaly být od akademického roku 1948/1949 realizovány mimořádné

²⁰⁶ AUK, f. FSV UK, spis. znak AI/4, 1963, kart. č. 11, Připomínky posluchačů, 20. 12. 1963.

²⁰⁷ Tamtéž.

²⁰⁸ AUK, f. FSV UK, spis. znak DII/1, 1964, kart. č. 17, Vyjádření katedry osvěty k připomínkám posluchačů oboru osvěty Institutu osvěty a novinářství, 4. 3. 1964.

²⁰⁹ Tamtéž.

²¹⁰ M. ŠERÁK, *František Hyhlik a jeho přínos*, s. 100.

formy studia určené pro pracující.²¹¹ Vládním usnesením ze dne 11. 11. 1952 o mimořádných způsobech studia na vysokých školách byla zavedena možnost dálkového a večerního studia. Tímto způsobem byl de facto konstituován třetí segment systému vzdělávání dospělých (školské, mimoškolské a podnikové). Realizace forem vzdělávání dospělých na různých stupních a typech školské soustavy znásobilo možnosti zvyšování vzdělání a kvalifikace.²¹²

Ze strany odborné veřejnosti však docházelo k různým deformacím v pojetí, v kvalitativních i kvantitativních představách. Poukazováno bylo především na skutečnost, že rozvoj tehdejší edukační praxe se odehrával především na kvantitativní úrovni, zatímco reálná kvalita dlouhodobě stagnovala. Tento stav byl zapříčiněn především nevyhovujícími studijními podmínkami, nedostatečným rozvojem teoretického bádání v oblasti principů, zásad a pravidel pedagogiky dospělých a rovněž nízkou úrovní odborné přípravy vzdělavatelů.²¹³

Problematika výchovy dospělých byla proto součástí Státního plánu vědeckovýzkumných prací, což byl centrálně koordinovaný systém státem podporovaného výzkumu, v němž byly v rámci pětiletých plánů stanoveny tematické priority, na jejichž řešení měly být přednostně soustředěny prostředky. Návrhy na zařazení výzkumných úkolů do plánu připravovaly jednotlivé rezorty, přičemž hlavní roli zde hrála Československá akademie věd. Mezi podporovanými tématy se na začátku 60. let ocitlo i vzdělávání dospělých, především v souvislosti s deklarovanou potřebou zvyšování vzdělanosti pracujících založené na odpovídajících vědeckých principech. Byla proto deklarována nutnost vědeckého výzkumu v oblastech rozvoje nových forem a metod, zvyšování profesní úrovně pracovníků v oblasti vzdělávaných dospělých, relativního teoretického zakotvení nově se konstituujícího oboru pedagogika dospělých a vytvoření základů pro další aplikovaný výzkum jednotlivých oblastí.²¹⁴

Institutu byl proto v dubnu 1961 přidělen státní úkol XIV/4 *Výchova a vzdělávání pracujících v komunistické společnosti*.²¹⁵ Do konce roku 1961 se ustavila rada stěžejního úkolu, vyjasnily jeho koncepce a formulovaly jednotlivé dílčí problémy.²¹⁶ Vedoucím úkolu se stal František Hyhlík. Realizace úkolu byla od samého počátku spojena s mnohými problémy, způsobenými především skutečností, že vedoucí rolí byla pověřena „[...] *nedobudovaná fakulta, která se jen s potížemi vyrovnávala i s vlastními pedagogickými úkoly*“.²¹⁷ Úkol byl dokončen v roce 1964: „*Výsledky ukončeného stěžejního úkolu XIV-4 lze tedy hodnotit kladně, a to tím spíše, že většina ústavů se mohla věnovat výzkumné práci převážně jen mimo své pracovní úkoly ve svém volném čase*.“²¹⁸ Získaných výsledků a závěrů z tohoto stěžejního úkolu bylo využito při řešení státního úkolu 306-3 *Problémy komunistické*

²¹¹ Vznik vysokoškolského studia při zaměstnání má svoje počátky již v roce 1946, a to v podobě dálkového studia učitelů na nově vzniklých pedagogických fakultách – Pedagogická fakulta v Bratislavě a v roce 1947 v Praze, Brně a Olomouci.

²¹² J. GALLO – K. ŠKODA, *Dejiny pedagogiky dospělých*, s. 242–243. Viz také J. PULEC – P. URBÁŠEK, *Vysokoškolský vzdělávací systém*, s. 177–180.

²¹³ M. ŠERÁK, *František Hyhlík a jeho přínos*, s. 101.

²¹⁴ Tamtéž.

²¹⁵ AUK, f. FSV UK, spis. znak AII/4, 1961, kart. č. 2, Stav Institutu osvěty a novinářství, 1961.

²¹⁶ AUK, f. FSV UK, kart. č. 9, Komplexní hodnocení činnosti ION za rok 1962.

²¹⁷ M. ŠERÁK, *František Hyhlík a jeho přínos*, s. 101.

²¹⁸ AUK, f. FSV UK, spis. znak CI/3, 1964, kart. č. 16, Závěrečná zpráva k ukončení stěžejního úkolu XIV-4 „Výchova a vzdělávání pracujících v komunistické společnosti“ státního plánu výzkumu na léta 1960–1965.

mimoškolní výchovy pracujících řešeného v letech 1964–1965, jehož dosah daleko přesahoval rámec fakulty a její pedagogické potřeby.

Vedle státního úkolu řešil ION UK také řadu rezortních a fakultních vědecko-výzkumných úkolů. Z rezortních úkolů lze jmenovat např. *Knihovnická terminologie*, jehož vedoucím byl Jaroslav Drtina, či *Novinářská encyklopedie*, jehož vedoucím byl Vladimír Klimeš.²¹⁹ V roce 1964 bylo kromě stěžejního úkolu řešeno šest rezortních (např. *Světové dějiny novinářství*) a čtyři fakultní úkoly (např. *Dějiny české bibliografie*). Do tisku byl připraven rozsáhlý terminologický slovník.²²⁰

ION UK měl v oblasti vědecko-výzkumné práce také pečovat o zkvalitnění vědecko-pedagogické práce učitelů, věnovat péči metodice vědecké práce, vědecké úrovni vytvářených učebnic, učebních textů a skript, zapojovat do výzkumu i studenty, věnovat pozornost činnosti Studentských vědeckých kroužků a publikační činnosti pedagogických pracovníků.²²¹

Kolegia děkana řešila nejnaléhavější studijní a materiální otázky. Jednou z velmi závažných byl návrh na zařazení oborů ION UK do Seznamu vědních oborů. Přestože byla záležitost podrobně projednána již 2. 11. 1960 a návrh byl podložen věcnými a přesvědčivými argumenty, obory knihovnictví a osvěta nebyly uznány vědními obory.

Plénium Státní komise pro vědecké hodnosti rozhodlo na zasedání konaném 20. 6. 1961 realizovat nový vědní obor novinářství jako obor historických věd bez specializací s následujícími předměty odborné historické zkoušky: teorie novinářství, dějiny novinářství, novověké dějiny, literární historie nebo politická ekonomie.

Bez aspirantur a možnosti dosáhnout hodnosti kandidáta nebo doktora věd u oborů osvěta a knihovnictví byla existence ION UK vážně ohrožena, protože panovala obava, že Institut nebude mít dostatek kvalifikovaných odborníků pro přednášené předměty a znemožní to i řádné habilitační řízení v uvedených oborech,²²² což konstatovala i Zpráva o kádrovém zajištění perspektivního rozvoje Univerzity Karlovy: „*V této souvislosti je nutno poukázat na nepříznivou skutečnost, že jediným oborem, v němž na naší fakultě lze dosahovat vědeckých hodností, je obor novinářství a že Státní komise pro vědecké hodnosti nezařadila do Seznamu vědních oborů, v nichž je možno účastnit se vědecké aspirantury, obory osvěta a knihovnictví. To znemožňuje, případně znesnadňuje vědeckou přípravu mladších učitelů, prohlubování jejich kvalifikace a ohrožuje splnění plánu [...]*“²²³

Dopisem MŠK ze dne 4. 12. 1963 bylo Institutu dáno výjimečné oprávnění pro organizování vědeckých aspirantur v oboru knihovnictví, které bylo stejně jako novinářství zařazeno ve vědní skupině č. XIV (historické vědy). V dopise z října 1965 bylo požádáno, aby obor knihovnictví byl dlouhodobě zařazen do seznamu vědních oborů.

Požadavek na novou klasifikaci vědních oborů byl oznámen i na kolegiu děkana dne 9. 6. 1966, a to ve smyslu zařazení knihovnictví jako samostatného vědního oboru do pedagogických věd se specializacemi knihovnictví a bibliografie a vědecké informace.²²⁴

²¹⁹ AUK, f. Přestavba vysokých škol, kart. č. 15, Plán práce ION UK na školní rok 1962/1963.

²²⁰ AUK, f. RUK, spis. znak AI/4, 1964, Hlavní úkoly pracovního plánu UK za rok 1964/1965.

²²¹ AUK, f. FSV UK, Vědecká rada ION UK 1963/1964, kart. č. 1, Zápis o I. zasedání, 5. 11. 1963

²²² AUK, f. FSV UK, Vědecká rada ION UK 1960/1961, kart. č. 1, Zápis z V. zasedání, 27. 6. 1961.

²²³ AUK, f. FSV UK, spis. znak AII/4, 1961, kart. č. 2, Zpráva o kádrovém zajištění perspektivního rozvoje Univerzity Karlovy, 5. 10. 1961.

²²⁴ AUK, f. FSV UK, Kolegium děkana 1965/1966, kart. č. 1, Zápis ze zasedání, 9. 6. 1966.

Přestavba vysokoškolského studia podle dobových představ

Padesátá léta 20. století byla obdobím výrazných zásahů KSČ do všech oblastí společnosti. V organizaci vysokých škol se uskutečnila tři mohutná opatření. Tyto změny v organizační síti terciárního školství nesporně reagovaly na překotné změny z minulého období a do jisté míry stabilizovaly organizační síť vysokých škol. V tomto směru lze pokládat za krok vpřed změnu učitelské vysokoškolské přípravy – výuka učitelů primárního školství přešla na nově konstituované vysokoškolské instituce (pedagogické instituty) a příprava učitelů sekundárního školství se vrátila na univerzity.²²⁵

Jedním z prvků vysokoškolské reformy z přelomu 50. a 60. let se stal pokus o resuscitaci vysokoškolské vědy a výzkumu. Výraznou změnou v organizaci studia na univerzitách a vysokých školách byla na konci 50. let 20. století přestavba celého výukového systému spočívající na politicky chápané interpretaci spojení školy s praxí.²²⁶ Dokument ÚV KSČ *O těsném spojení školy se životem a o dalším rozvoji výchovy a vzdělání v ČSR* z 23. 4. 1959, který poměrně rozsáhlou reformu vzdělávacího systému politicky uváděl a zaštiťoval, argumentoval sovětskou inspirací a ideologickými důvody zaváděných změn.²²⁷ Základním nedostatkem československé vzdělávací soustavy bylo identifikováno „její odtržení od života, neuspokojivá příprava studentů pro praktickou činnost, nedostatečné rozvíjení a prohlubování teoretických poznatků a jejich uplatňování v praxi“.²²⁸

Usnesení naznačilo hlavní cíle: 1. Spojení se společenskou výrobou. 2. Spojení s praxí, pro kterou vysoká škola připravuje. 3. Spojení s praktickou politickou činností, veřejnou činností a činností společensky užitečnou vůbec. 4. Přeměna obsahu, forem i metod výchovy a výuky z hlediska spojení se společenským životem a výrobní praxí.²²⁹

Přestavba studia na UK byla vedena dvojím směrem: první fáze spočívala v zavedení nových učebních plánů ve všech výukových ročnících, ve snížení verbálního způsobu výuky, a naopak zvýšení výuky praktické; byla provedena příprava na snížení počtu výukových hodin. Hovořilo se o prohloubení spojení školy „se životem“: jednak odbornou praktickou výukou, např. praktickými cvičeními, předpromočními praxemi a jednak praxí v podnicích, např. Pozemní stavby, Pražské papírny atd. V druhé fázi byla zabezpečována obsahová a ideologická část přestavby.²³⁰

Všechny katedry na ION UK vznikaly v období, kdy se již přestavba vysokoškolského studia uskutečňovala. Na fakultě se tedy nejednalo o obsahovou přestavbu studia, nýbrž

²²⁵ Pavel URBÁŠEK, *Věda a vysokoškolský vzdělávací systém ve vztahu k proměnám hospodářského mechanismu v Československu (České republice) od roku 1945 do současnosti*, AUC-HUCP 52/1, 2012, s. 25–38, zde s. 29, dostupné online: <https://karolinum.cz/data/clanek/95/HUCP_1_2012_03_Urbasek.pdf> (15. 10. 2024). Ke změnám ve školství po roce 1948 viz John CONNELLY, *Ztročená univerzita. Sovětizace vysokého školství ve východní Německu, v českých zemích a v Polsku v letech 1945–1956*, Praha 2008, s. 105–124.

²²⁶ Jindra BIOLKOVÁ – Petr KAŠING, *Vývoj Vysoké školy báňské v podmínkách ostravského regionu v letech 1945–1969*, AUC-HUCP 52/1, 2012, s. 39–60, zde s. 49, dostupné online: <https://karolinum.cz/data/clanek/96/HUCP_1_2012_04_Biolkova.pdf> (15. 10. 2024).

²²⁷ Petr CAJTHAML, *Proměny role univerzit v systému vysokých škol v 50. letech 20. století*, tamtéž, s. 61–69, zde s. 67, dostupné online: <https://karolinum.cz/data/clanek/97/HUCP_1_2012_05_Cajthaml.pdf> (15. 10. 2024).

²²⁸ Komunistická strana Československa, Ústřední výbor, *Usnesení a dokumenty ÚV KSČ: od XI. sjezdu do celostátní konference 1960*, Praha 1960, s. 327.

²²⁹ AUK, f. PSVŠ, kart. č. 13, Ke koordinaci plánů učitelských fakult univerzitních o spojení školy se životem a výrobní prací, 1959.

²³⁰ AUK, f. RUK, Komplexní hodnocení UK za rok 1962.

o etapu výstavby studia nových oborů, při níž se uplatňovaly zásady, jež byly na jiných oborech prosazovány v rámci přestavby.²³¹

Na ION UK se v souvislosti s tím uskutečňovalo vybudování a úprava studijních plánů tří zavedených specializací: tisk, rozhlas a televize. Došlo také k úpravám studijních plánů.²³² Byla provedena prověrka učebních plánů a osnov, aby se zamezilo jakékoliv duplicitě v přednášené látce. Na základě této prověrky byl snížen počet hodin věnovaných historickým předmětům. Při provádění obsahové přestavby byl položen důraz na to, aby posluchači měli možnost volby výběrových monografických přednášek a seminárních cvičení.²³³

U oboru knihovnictví došlo k vydání skript s podrobnými osnovami všech základních bibliografických a knihovnických předmětů. To umožnilo v přednáškách vynechat všechny faktografické údaje, především jména, životopisné údaje, názvy spisů, letopočty, které jsou sice nezbytné, ale kterými byly přednášky některých bibliografických předmětů přetíženy. Obor osvěty byl nově zřízen v období, kdy přestavba studia již probíhala a byl tudíž vytvářen již v duchu této přestavby. Pracovníci oboru se proto snažili zdokonalovat obsah studia. Došlo např. ke dvěma úpravám učebních plánů,²³⁴ kdy byl omezen počet přednášek a zavedena výrobní praxe.

Obecně lze shrnout, že tato etapa „*přestavby se projevila v nové revizi osnov a v náplni přednášek, seminářů a cvičení. Ve všech předmětech, kde měli posluchači učební texty a skripta se prohloubila práce v seminářích, a tak se postupně dosahovalo samostatného průběžného studia. Zvlášť výrazně se projevila další etapa přestavby ve výuce marxismu-leninismu, kde byly do výuky zaváděny nové formy spjaté s názorností, se spojením teorie s praxí apod. Nedostatek skript však brzdil zkvalitňování výuky v tomto směru.*“²³⁵

Hlavní myšlenka přestavby, a to důsledné spojení s praxí a životem lidu, se uskutečňovala dvěma formami: jednak odbornou praktickou výukou (praktickými cvičeními v průběhu studijního roku, provozními prázdninovými i předpromočními praxemi), jednak výrobní praxí, která byla kromě ION UK realizována např. na PřF UK, PF UK, FF UK. Na lékařských fakultách nebyla výrobní praxe vzhledem ke špatným výsledkům realizována.²³⁶ Požadavek spojení výrobní praxe se studiem se tedy podařilo prosadit jen na některých fakultách.

Nejlepších výsledků bylo dosaženo u těch fakult, kde bylo možné výrobní praxi realizovat v rámci studovaného oboru. Byla to zejména PřF UK, která vytvořila komplexní geologické brigády soustředěním výrobní, provozní a předdiplomní praxe na jedno pracoviště. Dobré výsledky vykazoval také ION, kde byla výrobní praxe začleněná do prvních ročníků zavedena na všech oborech. Posluchači osvěty pracovali dva dny v týdnu v Gramofonových závodech, podniku Supraphon či v Loděnici u Berouna. Studenti knihovnictví pracovali v knihárně n. p. Svoboda, kde se uplatnili v oboru ručního knihvazačství, a posluchači novinářství v tiskařských závodech n. p. Mír v Praze. Ve výrobě pracovali po dobu jednoho roku, 30 hodin týdně, 10 hodin měli výuku.²³⁷ Praxe byla řízena školou, probíhala pod dozo-

²³¹ AUK, f. PSVŠ, kart. č. 15, Zpráva o politicko-výchovném působení na ION, 5. 11. 1962.

²³² AUK, f. PSVŠ, kart. č. 15, Stav a perspektiva přestavby studia na ION, 17. 4. 1962.

²³³ Tamtéž.

²³⁴ Tamtéž.

²³⁵ AUK, f. FSV UK, Vědecká rada ION UK 1960/1961, kart. č. 1, zápis z V. zasedání, 27. 6. 1961.

²³⁶ AUK, f. RUK, Komplexní hodnocení UK za rok 1962.

²³⁷ AUK, f. FSV UK, Vědecká rada ION UK 1960/1961, kart. č. 1, zápis z V. zasedání, 27. 6. 1961.

rem zvlášť vybraných a pověřených učitelů a byla hodnocena semestrálně. Nezanedbatelný výchovný význam měla také odborná praxe, které byl v každém ročníku věnován jeden měsíc až šest týdnů. Na oboru novinářství byla zavedena v přípravném ročníku jednoletá redakční praxe v denících v rozsahu dnů v týdnu.²³⁸

Kromě toho bylo dohlíženo na to, aby se všichni studenti zúčastnili žnových brigád o prázdninách a brigád v zemědělství zejména v jarním a podzimním období. Převážná většina studentů splnila závazky brigád v akci „Z“.²³⁹ „*Pracovní morálka a pracovní ochota našich studentů ve výrobní praxi a ve veřejně prospěšné práci je velmi dobrá.*“²⁴⁰

Zápis z I. zasedání fakultní vědecké rady konané dne 5. 11. 1963 konstatoval: „*Skutečnost, že na všech třech oborech dosud byla v podstatě dokončena přestavba studia vypracováním nových učebních plánů – a zde nutno zdůraznit, že celá přestavba šla ruku v ruce s výstavbou studia těchto nových oborů – sama o sobě ulehčuje přechod této nové etapy vývoje naší fakulty zejména pokud jde o její pedagogické působení.*“²⁴¹

Vojenská příprava studentů

Také studenti ION UK byli povinni absolvovat Vojenskou katedru UK (dále jen VK UK), která vznikla v roce 1951. Jejím cílem bylo realizovat vojenskou přípravu studentů UK: „*Úkolem vojenské katedry Univerzity Karlovy v Praze bylo připravit studenty politicky, odborně a metodicky k plnění vojenských povinností, k výkonu předurčených funkcí u vojsk ČSLA a obraně socialistické vlasti ČSSR a v návaznosti na odborně výchovnou činnost vysokých škol spolupůsobit při výchově studentů v duchu marxismu-leninismu.*“²⁴² Katedra sídlila v budově PF UK na Náměstí Curieových 7, výukovou základnu měla v Motole (Plzeňská 130). Reorganizací v roce 1961 vznikly tři odborné směry: motostřelecký, tankový a spojovací. Na jaře 1963 vznikla na UK Vojenská katedra pro lékařské fakulty (sídlila ve Studničkově 7).²⁴³

V případě úspěšného absolvování získali studenti s nástupem k vojenskému útvaru poddůstojnické a praporčické hodnosti, a jim odpovídající funkce. Absolvováním vojenské

²³⁸ AUK, f. FSV UK, spis. znak AI/4, 1963, kart. č. 11, zpráva o některých závažných problémech Institutu osvěty a novinářství, s. d.

²³⁹ Akce Z nebo též akce „Z“ byla v dobách komunistického režimu v Československu neplacená pracovní činnost obyvatel, obvykle v místě bydliště. Jednalo se o výpomoc v oblastech, kde státní či obecní správa tyto úkoly nezvládla (ať už z finančních důvodů, nebo v důsledku špatného plánování). Více viz dostupné online: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Akce_Z> (15. 10. 2024).

²⁴⁰ AUK, f. FSV UK, Vědecká rada ION UK 1960/1961, kart. č. 1, zápis z V. zasedání, 27. 6. 1961.

²⁴¹ AUK, f. FSV UK, Vědecká rada ION UK 1963/1964, kart. č. 1, zápis z I. zasedání, 5. 11. 1963.

²⁴² Karel Houška, *Strategická úloha Vojenské katedry Univerzity Karlovy za Studené války*, diplomová práce, FF UK, Praha 2020, s. 58, dostupné online: <<https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/130282623.pdf?sequence=1&isAllowed=y>> (15. 10. 2024).

²⁴³ Tamtéž, s. 58; srov. k tomu Pavel Mücke, *Vysoká v zeleném aneb Nad dějinami každodennosti vojenské přípravy a vojenských kateder civilních vysokých škol v Československu šedesátých let minulého století*, Historie a vojenství: časopis Vojenského historického ústavu 73/3, 2024, s. 4–41; Týž – Miroslav Vaněk, *Cestou do hlubin študákovy „zelené“ duše aneb Nad dějinami a pamětí vojenských kateder vysokých škol v předlistopadovém Československu*, in: Soubor mečů, idejí a charakterů: k životnímu jubileu prof. Ivana Šedivého, Praha [2019], s. 330–341.

přípravy se zkrátila délka základní vojenské služby o polovinu. Naopak, bez absolvování vojenské přípravy byl student povinen splnit vojenskou základní službu v plném rozsahu dvou let.²⁴⁴

„Pro fakultu filozofickou, dobíhající Vysokou školu pedagogickou a Institut osvěty a novinářství je směr motostřelecký vedený plukovníkem M. Kňourkem. Pro tento směr zajišťuje veškeré materiálové potřeby fakulta filozofická.“²⁴⁵ Např. v akademickém roce 1963/1964 se vojenské přípravy účastnilo 10 posluchačů 3. ročníku.²⁴⁶ Počáteční soustředění studentů se konalo v září 1963. Studenti se v průběhu akademického roku účastnili výuky vojenské přípravy v Motole. Vykonávali zkoušky ze střelecké, taktické a základní přípravy, ostrých střelb, technické přípravy a v létě absolvovali závěrečnou zkoušku ze základní přípravy.²⁴⁷

Vznik nových kateder, fakultní knihovna

Rozvoj oborů zastoupených na fakultě vedl k prohlubující se specializaci. Ke stávajícím katedrám proto začaly postupně přibývat další. V září roku 1961 byla zřízena katedra českého jazyka a teorie a dějin literatury. V květnu roku 1962 byla zřízena katedra psychologie a pedagogiky, neboť „specifická povaha oboru, pověření ION UK výzkumem ve státním plánu, velké učitelské úvazky psychologie a pedagogiky na všech oborech, potřeba soustavné vědecké činnosti ve výchově a psychologii dospělých svědčí pro to, aby na ION byla zřízena samostatná katedra psychologie a pedagogiky“.²⁴⁸

Také oborové katedry se dále rozvíjely. Bylo proto nutné počítat s rozdělením dosud existujících kateder, „aby z nich nevznikaly příliš velké a těžkopádné celky“.²⁴⁹ V rámci katedry novinářství vznikla v létě roku 1962 nejprve dvě oddělení (oddělení historie a oddělení specializací), což mělo znamenat zintenzivnění teoreticko-badatelské práce a zároveň také časovou úsporu jednotlivých pracovníků. Počátkem ledna 1964 z ní pak vznikly dvě nové katedry, a to katedra teorie a dějin novinářství a katedra periodického tisku, rozhlasu a televize:²⁵⁰ „Tyto obory jsou totiž odlišné jak v náplni předmětů, tak zejména v metodice a zaměření [...]“.²⁵¹

V akademickém roce 1964/1965 působilo v rámci ION UK již sedm kateder – katedra osvěty (vedoucí Vladimír Juřík), katedra knihovnictví (Jaroslav Drtina), katedra teorie a dějin novinářství (Vladimír Klimeš), katedra periodického tisku, rozhlasu a televize (Miroslav Hladký), katedra marxismu-leninismu (Blažena Bartáková), katedra českého

²⁴⁴ K. HOUŠKA, *Strategická úloha Vojenské katedry*, s. 12.

²⁴⁵ AUK, f. FSV UK, spis. znak DIV/6, 1963, kart. č. 13, materiální zajištění vojenské přípravy, 5. 7. 1961.

²⁴⁶ AUK, f. FSV UK, spis. znak DIV/6, 1963, kart. č. 13, dopis studijního referenta adresovaný hospodářskému oddělení Rektorátu, 30. 5. 1963.

²⁴⁷ AUK, f. FSV UK, spis. znak DIV/6, 1963, kart. č. 13, dopis ION adresovaný Vojenské katedře, 16. 4. 1963.

²⁴⁸ AUK, f. FSV UK, spis. znak AI/3, 1962, kart. č. 7, Návrh na zřízení katedry, 6. 4. 1962.

²⁴⁹ AUK, f. FSV UK, spis. znak AII/4, 1961, kart. č. 2, Zpráva o kádrovém zajištění perspektivního rozvoje Univerzity Karlovy, 5. 10. 1961.

²⁵⁰ AUK, f. FSV UK, osobní složka – Klimeš Vladimír, kart. č. 49, dopis rektora UK Vladimíru Klimešovi, 17. 12. 1963.

²⁵¹ AUK, f. FSV UK, spis. znak AI/3, 1962, kart. č. 7, Návrh na rozdělení katedry novinářství, 20. 3. 1962.

jazyka a teorie a dějin literatury (Jiří Marek), katedra psychologie a pedagogiky (František Hyhlik).²⁵²

Na katedrách spočívalo těžiště pedagogické, vědecké a politicko-výchovné práce. V jejich práci se odrážela práce celého Institutu. Odborná a politická příprava a výchova posluchačů a jejich uplatnění v praxi byly závislé na činnosti jednotlivých učitelů katedry a na práci katedry jako celku.²⁵³

Katedry měly působit v politicko-výchovné oblasti. V hlášeních o provádění direktiv se proto předháněly ve frázích a ujištěních, že je třeba v přednáškách víc zdůrazňovat současné filozofické problémy a aplikovat historické disciplíny na současné problémy, vykládat problematiku literární teorie daleko víc na úspěších a problémech současné literatury. V jazykových disciplínách měli učitelé překonávat „nebezpečí izolace“ rozbořem konkrétního jazykového materiálu, např. rozbořem novin, pro které pracovali studenti studující dálkově. Katedra osvěty velmi podrobně projednávala přípravu nového předmětu *Úvod do osvětové práce*. Jádrem přednášek katedry marxismu-leninismu tvořily současné problémy, katedra „pružně reagovala na vznikající aktuální problémy“ a zařazovala je do výuky, např. v období májových událostí zařadila přednášku o úloze ČSM na fakultě.²⁵⁴ Tolik ukázka profilu Institutu a charakteru jeho činnosti.

Ke dni 1. 10. 1961 vznikla přestěhováním do budovy PF UK fakultní knihovna ION UK (později byla přemístěna na Smetanovo nábřeží a poté na Ovocný trh), která byla převedena z FF UK. Knihovní fond vznikl na FF UK z různých darů (knihovnická škola, knihovnické kurzy Z. V. Tobolky aj.).²⁵⁵ Fakultní knihovna čítala celkem 8355 svazků, jak ale konstatoval komplexní rozbor: „*Využití fondu jest však neuspokojivé; málo využívají knihovnu studenti oboru osvěty a novinářství. Jako hlavní příčinu možno uvést nedostatečné vytápění obou místností knihovny. Kromě toho 1 místnost knihovny je velmi často využívána pro semináře a přednášky, což ji vyřazuje z běžného provozu.*“²⁵⁶

Přeměna ION na Fakultu osvěty a novinářství

Zápis ze zasedání vědecké rady UK konaného dne 3. 7. 1964 vyznívá pochvalně a spokojeně: „*Na Institutu osvěty a novinářství je jako pozitivní jev třeba hodnotit zejména to, že byla skončena přestavba studia a že se rozvíjela vědeckovýzkumná práce. Fakulta pracuje na návrhu nové koncepce fakulty; jde zejména o to, aby absolventi byli vyzbrojeni daleko hlubšími znalostmi ve výzkumu společenských věd. Pokud jde o vědeckou práci, je tu úkol „Výchova dospělých“, kde je ION hlavním pracovištěm státního plánu výzkumu. Kladně je třeba hodnotit, že se Institut zaměřil na soustavnější zvyšování vědecké a pedagogické úrovně učitelů, zejména těch, kteří přišli z praxe. Struktura učitelského sboru se zlepšuje.*“²⁵⁷

²⁵² *Universita Karlova, Institut osvěty a novinářství UK, Seznam přednášek na školní rok 1964/1965*, Praha 1964, dostupné online: <<https://kramerius.cuni.cz/uk/view/uuid:df690131-92e7-4949-bfac-da9288cd0e0f?page=uuid:fcff1e61-0e34-4854-8b4b-736dce856b9a>> (15. 10. 2024).

²⁵³ AUK, f. FSV UK, Vědecká rada ION UK 1960/1961, kart. č. 1, Zápis ze III. zasedání, 18. 4. 1961.

²⁵⁴ AUK, f. FSV UK, Vědecká rada ION UK 1960/1961, kart. č. 1, Zápis z V. zasedání, 27. 6. 1961.

²⁵⁵ AUK, f. FSV UK, spis. znak CV/2, 1962, kart. č. 8, Zpráva ke stavu v knihovně ION.

²⁵⁶ AUK, f. FSV UK, kart. č. 9, Komplexní rozbor činnosti ION za rok 1961.

²⁵⁷ AUK, f. RUK, Vědecká rada UK 1963/1964, Zápis ze zasedání, 3. 7. 1964.

Zápis pak pokračuje konstatováním, že „*výsledky dosavadní práce fakulty se projevují v tom, že její absolventi se na svých pracovištích dobře osvědčují, studijní morálka je dobrá a zájem studentů je značně vysoký. U první vlny dálkových posluchačů mimořádný, což se projevilo i ve studijních výsledcích. Řada diplomových prací, zde obhájených má nemalou vědeckou hodnotu.*“²⁵⁸

Absolventi všech tří oborů neměli problém s umístěním. Absolventi novinářství a knihovnictví nacházeli místa v redakcích i knihovnách všech typů. Absolventi oboru osvěty zaujímali místa „osvětových pracovníků“, jak byli zvaní pracovníci v kulturní oblasti i na místech šířících dobovou propagandu. Uplatnili se na odborech školství a kultury národních výborů jako odborní pracovníci ve vzdělávacích a osvětových organizacích, ve vzdělávacích střediscích a kabinetech Československého svazu mládeže, Československého svazu tělesné výchovy, Svazu československo-sovětského přátelství a jiných společenských organizacích. Působili v závodních klubech, kulturních domech a kabinetech odborářského vzdělávání Revolučního odborového hnutí. Dále se mohli uplatnit jako odborní pracovníci v některých specializovaných a uměleckých zařízeních, v objektech státní památkové péče, uměleckých galeriích, ve sféře masových komunikačních prostředků a výzkumných institucí (osvětové ústavy) atd.²⁵⁹

Negativním jevem bylo dle vědecké rady UK, že „*Institut si stěžuje na nedostatečné materiální vybavení, zejména posluchárnami a místnostmi. Institut usiluje o to, aby i formálně byla uznána za fakultu, zejména aby bylo jí přiznáno právo udělovat vědecké hodnosti.*“²⁶⁰

Problémy představovalo dle Vladimíra Hudce skloubení tří oborů – osvěty, knihovnictví a novinářství, které bylo značně nesourodé. Obor novinářství byl minimálně vybaven interními zaměstnanci. Většinou nadále přednášeli externisté. Přednášené disciplíny se vypisovaly převážně podle zájmů osob, které katedra novinářství získávala ke spolupráci. Bylo však již možné přijímat k dennímu, ale zvláště k dálkovému studiu větší počty zájemců, což se projevilo v tom, že také počet žurnalistů s vysokoškolským vzděláním se v redakcích zvýšil na 40 %.²⁶¹

Z hlediska oboru knihovnictví byla dle autorky diplomové práce o Jaroslavu Drtinovi negativním jevem „*skutečnost, že v názvu Institutu [...] byly sice názvy oborů osvěty a novinářství a na vysoké škole nejdéle existující obor knihovnictví byl vynechán, byla jak knihovnické veřejnosti, tak i posluchačům těžko vysvětlitelná.*“²⁶² Hlavním negativem bylo jednostranné zdůraznění přípravy knihovníků lidových a závodních knihoven ROH, což bylo v rozporu s jednotným pojetím vzdělání knihovníků pro všechny druhy knihoven a znamenalo zanedbání již tehdy značných společenských potřeb vědeckých knihoven, bibliografických a informačních pracovišť.²⁶³

Koncepce Institutu i jeho název vycházely z tehdejšího názoru o možnosti existence dvou typů vysokoškolských učilišť – fakult a institutů. Toto pojetí se však neosvědčilo,

²⁵⁸ AUK, f. RUK, spis. znak AI/3, 1965, Návrh na dovršení přestavby a reformu studia na FON, s. d.

²⁵⁹ AUK, f. FSV UK, kart. č. 70, Zpráva o návrhu na přestavbu fakulty osvěty a novinářství UK a na její přejmenování (1967).

²⁶⁰ AUK, f. RUK, Vědecká rada UK 1963/1964, Zápis ze zasedání, 3. 7. 1964.

²⁶¹ V. HUDEC, *10 let rozvoje výchovy a vzdělávání novinářů*, s. 14.

²⁶² I. KÁBRTOVÁ-KMENTOVÁ, *Jaroslav Drtina a jeho význam pro rozvoj knihovnického školství*, s. 64.

²⁶³ Tamtéž.

nehledě na to, že název „Institut“, i když se pod ním fakticky skrývala fakulta, dezorientoval veřejnost a měl negativní vliv zejména při přihláškách posluchačů²⁶⁴. Byly proto hledány možnosti řešení.

Vědecká rada ION UK se na svém zasedání dne 5. 12. 1963 usnesla požádat prostřednictvím RUK vládu, aby změnila název ION UK na Fakultu osvěty a publicistiky Univerzity Karlovy, neboť dosavadní označení neodpovídalo skutečné situaci: jednalo se o fakultu UK, která poskytovala plné pětileté vysokoškolské vzdělání a pracovala jako všechny ostatní fakulty UK. Bylo argumentováno faktem, že název Institut je neorganický, protože u nás v československých poměrech označuje buď vysoké školy neposkytující plné vysokoškolské vzdělání (např. Pedagogický institut či Institut národohospodářského plánování při ekonomické fakultě VŠE) nebo zvláštní typ vyšších škol průmyslových při velkých výrobních podnicích případně výlučně badatelské ústavy ČSAV (např. Československo-sovětský institut) a rezortní výzkumné ústavy jednotlivých ministerstev. Další požadovanou změnou byl návrh, aby slovo novinářství bylo změněno na pojem publicistika, a to z důvodu, že toto označení bylo širší než pojem novinářství a že vedle novinářské činnosti v sobě zahrnovalo veškeré působení na vytváření veřejného mínění a že v něm byla zahrnuta i oblast nakladatelské práce.

K přejmenování ION UK na Fakultu osvěty a novinářství Univerzity Karlovy došlo s účinností od 1. 2. 1965 dle vládního nařízení č. 5 o změnách názvů některých fakult²⁶⁵. „*Tím se ustoupilo od původního pojetí, podle něhož vedle fakult měly vznikat instituty jako úžeji zaměřená, a v jistém smyslu nižší forma vysokoškolského vzdělání. Fakulta sama pak musela přikročit k tomu, aby v déle trvajícím procesu překonávala důsledky tohoto pojetí, a to jak v koncepci studia, tak i v jeho metodách i kádrovém vybavení fakulty.*“²⁶⁶

Pouhá změna názvu však nevyřešila přetrvávající problémy. Výhledově muselo dojít k zásadnější reorganizaci.

Závěr

Tato práce měla za cíl poukázat na okolnosti vzniku a následný vývoj Institutu osvěty a novinářství, jenž byl jedním z předchůdců dnešní Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy. Zpočátku článek nastínil počátky a období institucionalizace oborů, které se později staly součástí Institutu. Obory novinářství a zejména knihovnictví měly na Univerzitě Karlově mnohem delší tradici než obor osvěty (pozdější obor andragogika), který se teprve formoval. Navíc téměř neexistovalo osvětové vysoké školství. Obor byl sporadicky součástí výuky na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy. Snahy o založení vysokoškolského osvětového pracoviště v 50. letech byly neúspěšné. Až koncem 50. let docházelo ke konkrétním úvahám o založení samostatného pracoviště osvěty na Filozofické fakultě. Současně vznikaly plány na vznik samostatné osvětové fakulty, což se nakonec ukázalo jako vhodnější řešení. Vznik Institutu v roce 1960 byl tedy podmíněn neúspěchy při zřizování

²⁶⁴ Tamtéž.

²⁶⁵ *Nařízení vlády č. 5/1965 Sb. o změnách názvů některých fakult.* Dostupné online: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1965-5>> (15. 10. 2024).

²⁶⁶ AUK, f. FSV UK, kart. č. 70, zpráva o návrhu na přestavbu fakulty osvěty a novinářství UK a na její přejmenování (1967).

osvětového vysokoškolského studia. Primární snaha o jeho založení vyplývala z nutnosti zřídit osvětové pracoviště, které by bylo vědecko-výzkumným institutem a zároveň metodickým centrem pro ostatní pracoviště. Do Institutu měly být převedeny obory knihovnictví a novinářství, neboť samotný obor osvěta nemohl vytvořit samostatný Institut. Od počátku své existence se Institut potýkal s personálními a prostorovými problémy. Přesto se postupně dařilo problémy překonávat. Počet studentů a absolventů neustále rostl. Institut kladl velký důraz na studium při zaměstnání. O studované obory byl velký zájem, procento studentů, kteří neukončili svá studia, bylo velmi malé. Absolventi se ve vysoké míře uplatňovali ve svých oborech, přičemž osvěta i ostatní studované obory byly výrazně ideologicky zatíženy, neboť měly sloužit k propagaci tehdejšího režimu. S nutností specializace přibývaly také nové katedry. Vědeckou práci ztěžoval navíc fakt, že obory kromě novinářství nebyly uznány jako vědecké, a tudíž zde nemohly být udělovány tituly kandidátů věd. Problémy v pedagogické práci přinášela metodická neukotvenost oboru osvěta. Institut se potýkal také s heterogeností studovaných oborů. Na počátku roku 1965 došlo k přejmenování na Fakultu osvěty a novinářství. Změna názvu však nevyřešila zásadní problémy, kterými byla zejména nutnost přeměny celkové koncepce studia.

MICHAL TOVÁŘEK

Beitrag zur Entstehung des Instituts für Volksbildung und Journalismus der Karlsuniversität (1960–1965)

ZUSAMMENFASSUNG

Vorliegender Beitrag setzt sich zum Ziel, auf die Umstände und die anschließende Entwicklung des Instituts für Volksbildung und Journalismus hinzuweisen, das eines der Vorgänger der heutigen Fakultät für Sozialwissenschaften der Karlsuniversität war. Der Beitrag skizziert zunächst die Anfänge und die Zeit der Institutionalisierung von Fächern, die später Bestandteil des Instituts wurden. Die Fächer Journalismus und Bibliothekswissenschaft hatten an der Karlsuniversität eine weitaus längere Tradition als das Fach Volksbildung (das spätere Fach Andragogik), das erst im Entstehen begriffen war. Darüber hinaus gab es fast keine Volkshochschulen. Das Fach war sporadisch Teil der Lehre an der Pädagogischen Fakultät der Karlsuniversität. Bemühungen um die Gründung einer Arbeitsstätte für Volksbildung an der Hochschule in den 50er Jahren waren erfolglos. Erst Ende der 50er Jahre nahmen Erwägungen für die Gründung einer selbstständigen Arbeitsstätte an der Philosophischen Fakultät der Karlsuniversität konkrete Formen an. Gleichzeitig entstanden Pläne, eine selbstständige Fakultät für Volksbildung ins Leben zu rufen, was sich letztendlich als die geeignetere Lösung erwies. Die primäre Bemühung um die Einrichtung eines Hochschulstudiums im Fach Volksbildung ergab sich aus der Notwendigkeit, eine entsprechende Arbeitsstätte zu schaffen, die ein wissenschaftliches Forschungsinstitut und zugleich ein methodisches Zentrum für die übrigen Arbeitsstätten wäre. In ein solches Institut sollten die Studienfächer Bibliothekswesen und Journalismus überführt werden, denn das Fach Volksbildung alleine konnte kein selbstständiges Institut bilden. Von Anbeginn seiner Existenz an sah sich das Institut Personal- und Raumproblemen gegenüber. Das neugeschaffene Institut zog nicht in großem Maße wissenschaftliche Kapazitäten der anderen Fakultäten an. Dennoch gelang es, die Probleme schrittweise zu überwinden. Die Zahl der Studenten und Absolventen stieg ständig. Großen Nachdruck legte das Institut auf das Fernstudium. An dem Studienfach bestand großes Interesse, der Prozentsatz jener Studenten, die ihr Studium nicht beendeten, war sehr gering. Die Absolventen fanden in großem Maße in ihrem Fachgebiet Beschäftigung, wobei die Volksbildung sowie die übrigen Studienfächer ideologisch deutlich belastet waren, denn sie sollten der Propaganda des damaligen Systems dienen. In der wissenschaftlichen Arbeit wurden trotz Personalproblemen gute Ergebnisse erzielt. Mit der Notwendigkeit zur Spezialisierung kamen neue Lehrstühle hinzu. Die wissenschaftliche Arbeit wurde zudem durch die Tatsache erschwert, dass die Fächer mit

Ausnahme des Journalismus nicht als wissenschaftlich anerkannt waren und demzufolge der akademische Grad eines Kandidaten der Wissenschaften nicht verliehen werden konnte.

Die methodische Nichtverankerung des Faches Volksbildung brachte Probleme in der pädagogischen Arbeit mit sich. Das Institut musste sich auch mit der Heterogenität der Studienfächer auseinandersetzen. Anfang 1965 kam es zu seiner Umbenennung in Fakultät für Volksbildung und Journalismus. Allerdings löste die neue Bezeichnung die grundlegenden Probleme nicht, die insbesondere in der Notwendigkeit bestanden, die Gesamtkonzeption des Studiums zu ändern.

Deutsche Übersetzung Wolf B. Oerter

Mgr. Michal Továrek
Ústav dějin UK a archiv UK
michal.tovarek@ruk.cuni.cz